Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 182 (9864) 1975 чылдың август 5, вторник

1925 чылда чидестилеттингеен | Өртээ 2 коп.

ӨӨРҮНЧҮГ ТҮҢНЕЛДЕР

АЛМА-АТА. Казах ССР-ниң үлетпүрүнүн бүдүрүлгелери үлетпүр продукциязын сайгарарының хемчээлиниң болгаш кылыгларның эң чугула хевирлерин бүдүреринің талазы-биле бирги чартык чылдың планын ажыр күүсеткен. Эрткен чылдың ол-ла үеин-биле деңнээрге үлетпүр бүдүрүлгезинің немелде өзүлдези 6,4 хуу болган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 3,8 хуу бедзен.

КИШИНЕВ. Үлетпүр кылыгларын сайгарарының нинти хемчээлиниң болгаш үлетпүрүнүн эң чугула хевирлерин бүдүреринің талазы-биле бирги чартык чылдың планын Молдав ССР-ниң ажылчы чоннары база ажыр күүсеткен. Эрткен чылдың ол-ла үеин-биле деңнээрге үлетпүр бүдүрүлгезинің немелде өзүлдези 9,1 хуу болган. Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүү 4,5 хуу өскен.

(СЭТА).

СОВЕТ ТӨЛӘӘЛЕРНИҢ МОСКВАДА ӘӘП КЕЛГЕНИ

Европага айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың Хельсинкиге болган түннел чадазынга киржип чораан Совет Эвилелиниң төлөәлери августун ийиде Москвада әәп чаныр келген.

Төлөәлерни СЭКП ТК-ның Чингине секретары әш Л. И. Брежнев баштап чораан.

Төлөәлерниң составынга кирип турганнар: СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРӘ-нин даштыкы херектер министри А. А. Громыко, СЭКП ТК-ның кежигүнү К. У. Черненко, ССРӘ-нин даштыкы херектер министриниң оралакчызы А. Г. Ковалев.

Төлөәлер-биле кады СЭКП ТК-ның Чингине секретарының дузалакчылары А. М. Александров, А. Н. Блатов, СЭТА-ның Чингине директору Л. М. Замятин, ССРӘ-нин ДХМ-нин коллегия кежигүннери Г. М. Корниенко, А. П. Бондаренко болгаш албанның еске-да кижилери Москвада әәп чедип келгеннер.

Аэродромдан әш Л. И. Брежневти болгаш төлөәлер кежигүннерин әштер Ю. В. Андропов, А. А. Гречко, А. П. Кириленко, А. Н. Косыгин, Ф. Д. Кулаков, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, П. Н. Демичев, В. Н. Пономарев, Ш. Р. Рашидов, М. С. Соломенцев, Д. Ф. Устинов, В. И. Долгих, И. В. Капитонов, СЭКП ТК-ның кежигүннери Б. П. Бугаев, В. В. Кузнецов, Г. Э. Цуканов, СЭКП ТК-ның кежигүнүнге кандидаттар В. С. Папутин, С. К. Цвигун, СЭКП-нин Төп ревизия комиссиязының кежигүннери К. М. Боголюбов, М. С. Смиртюков, Г. К. Цинев, СЭКП ТК-ның херектер эргелекчизиниң бирги оралакчызы М. И. Бувшинов олар уткааннар.

Финляндия Республиканың ССРӘ-де херектеринге тур бүзүреттирген Юрки Аймонен уткааннар аразынга база турган.

(СЭТА).

1975: БЕШ ЧЫЛДЫҢ ДООЗУКЧУ ЧЫЛЫ

МАЛ ЧЕМИ БЕЛЕТКЭЭРИНИҢ ТЕМПИЗИН УЛАМ БЕДИДЕР

Тываның Көдээ ажылагыйының дуржулга станциязында Н. А. Федосеенко дуржулгалыг механизаторларның бирээзи. Ооң күш-ажылчы чеднишкиниериниң Күш-ажылдың Кызыл Тук, «Хүндүлелдің Демдээ» орденнер-биле демдеглеттингеен. Москвада Улус ажылагый чедишкиниериниң делгелгезинің медалы-биле база шаңнаткан.

Николай Александрович хөй чылдар дургузында аныктарның дагдыныкчызы боон келген. Бодунуң байлак дуржулгазын оларга харам чокка ол дамчыдып берип турар. Ооң боду Байхаак болгаш Сосновка школаларының өөреникчилерин черге ынак болур чорукка өөредип, оларга күш-ажылчы дадыгыышкынны берип келген.

ЧУРУКТА: Н. А. Федосеенко-дур.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

«ШЫН» СОЛУННУҢ КҮШ-АЖЫЛЧЫ АЛДАР ТУГУН

бөгүн Улуг-Хем районнуң «Найырал» совхозтуң Үрбүн салбырында Дамба Сүрүн-ооллуң сигенчилер звенозунга алдар болдуруп көлүрген.

Ол звено 627 тонна сигеп белеткээр планныг. Амга чедир олар 237 тонна эки шынарлыг мал чемин белеткээн.

МАЛ ЧЕМИНИҢ БЕЛЕТКЕЛИНДЕ ШАЛЫПЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИҢЕР!

Ажаап алыышкын техниказының septelgezi

КАТТЫЖЫЫШКЫН САДАДЫП ТУРАР

Кызыл районнуң «Тиилелге» совхозу республикада эң-не улуг, тараалаң ажыл-агыйларның бирээзи. Ол ажыл-агый бо күзүн 17 муң гектар хире черниң тараа культураларын ажаап алыр ужурлуг. Дыка хөй участоктарда тараа ам безин кадыг быштак чем кирип, быжар чоокшулай берген. Совхоз тараның ажаап алыышкынынче августун 15-тен эгелеп кирер деп планнап турар.

Бо ажыл-агыйда комбайнер септелгезиниң байдалы дүүренчит 40 комбайн септеттингеен деп турар. Ынчалзажок оларда безин чедир кылдынмаан чүүлдер эңдерик. Тос комбайнны совхозтуң бодунда мастерскаяда септеп турар. Алды комбайн септээр кижи чогундан аваа турул берген.

— Септелгениң шуудавайы турарының ужуру түдел?—деп, совхозтуң директору Евгений Кондратьевич Хвостовтан айтырдым.

— Септелгениң хожулап турарының бир кол чылдагааны —артык кезектерниң чогунда— деп, Евгений Кондратьевич харыылады. — Комбайнларга, жаткаларга херектиг артык кезектерге чагыгны чазын-на «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжыышкынынга киргивис. Ук каттыжыышкын ол чагыгны аилаа хандырын бербээн. «Херектиг кезектер удавас болур, бээр бис» деп, каттыжыышкынның удуртукчулары аазаалаа турар. Ол хиреде артык кезектерни амга чедир албадывыс. Биске доозун аазаашкынның хөрээ чүү боор. Боттуг дуза херек. Ол каттыжыышкынга 7 комбайнны эрткен чылдың күзүнүнде-ле септелгезиниң чедирдивис. Оларны ам-даа септевээн. Мырыңай элдептиг чүве. Ажаап алыышкын августа 15-те эгелээр болгай. Кызыл каттыжыышкынының эргелекчизи Ф. Мышанский биле кол инженери Б. Богдашкин та чүнү бодап турар чүве ыйнаан.

— Септелгениң хожулап турарының оон аңгыда база бир чылдагааны болза бисте механизаторларың чеднишпезе — деп, директор уламчылады. — Механизаторлар чогундан 6 комбайн септеттинмейн турул берди. Оларны кылыр кижи чок. Кызыл хоорайның албан организация, бүдүрүлге черлери 30 механизаторну чорудуп бээр болган. Ол база-ла бүтпейн турар. Ону чогуур черлерге дыңнадып көрүңер. А бис каш-даа катап негелде тургузарывыска, механизаторлар чорудуп бербеди.

«Тиилелге» совхозтуң эрткен күзүн-не Кызыл каттыжыышкынга эккеп каан чеди комбайнны мынчага чедир чүге септевээнинің ужурун тайылбырлаарын редакция ол каттыжыышкынның кол инженериниң дилээн. Борис Богдашкиниң харыызы бо:

— Ол совхозтан чеди комбайнны септедиря-биле эккелгени шын чүве. Олар-даа септеттинмээн. Чылдагааны чүл дээрге ону септээр кижи чок-тур. Ужуру болза ол комбайнларны септээр механизаторларны совхоз бодуу чорудар турган. А совхозтан биске кижилер келбээн. Ынчап кээр орта, септелге кылыр механизаторларны Кызыл хоорайдан диленир ужурга таварыштывыс. Хоорайдан база-ла амдыызында механизаторлар келбээн. Моон ужурундан ажаап алыышкын техниказының септелгези бисте бергедеп турар.

— Черле ынчаш, ол комбайннарны кажан септеп доозар силер, Борис Андреевич?— деп, Богдашкиниден ылавыладывыс.

— Августун 20-ден соңгаар септеп доозуптар боор бис.

Кызыл каттыжыышкынының септелге мастерскаязына ажылдаар 57 ажылчын чедишпейн турары шын харын. Аңаа ажылчын күжү негеттинип турар. Бо чылдың дүжүт ажаап алыышкының эрттирер талазы-биле хемчеглер дутайында СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш республиканың Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын ёзугаар Кызыл хоорайның албан организация, бүдүрүлге черлери «Сельхозтехниканың» Кызылда районнар аразының каттыжыышкынынга ажаап алыышкын техниказын септээр 80 механизаторну бээр ужурлуг. Ынчаарга июльдуң 31-ге чедир түгле чаңгыс кижи Кызыл каттыжыышкынынга келген. Кызыл хоорайның удуртукчулары СЭКП обкомунуң бюрозунуң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң доктаалын боттандырарынче кошкак кижээнгей салын турары оон тодаргай. Ооң уламы-биле Кызыл каттыжыышкынында-даа, «Тиилелге» совхозта-даа ажаап алыышкын техниказының септелгези хожудап турар.

Ынчалзажок септелге хожудааны дээш бурууну Кызыл каттыжыышкынының удуртукчуларындан (эргелекчизи Ф. Д. Мышанский, кол инженери Б. А. Богдашкин) чайладым болбас. Олар артык кезектерге ажыл-агыйларың кирген чагыгларын четче хандырбайн, мастерскаязынга техника септелгезин ооҗум болгаш багай шынарлыг чорудуп турар. Чаа дүжүттү ажаап алырынга чедир санныг хонуктар арткан. Ынчангаш эштер Ф. Д. Мышанский биле Б. А. Богдашкин бо талазы-биле шинтпирлиг хемчеглер аңбас болза, техника септелгезиниң саадааны дээш бүгү буруу оларга онаажыр апаар.

К. АРАКЧАА.
«Шынның» тускай корр.

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ АКШ-ТЫҢ ПРЕЗИДЕНТИЗИ ДЖ. ФОРД-БИЛЕ УЖУРАШКАНЫ

Августун ийиде Хельсинкиге СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтин АКШ-тың Президентизи Дж. Форд-биле ужуражыышкыны боон, аңаа СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРӘ-нин даштыкы херектер министри А. А. Громыко, АКШ-тың күрүне секретары Г. Киссинджер олар киришкеннер.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары болгаш АКШ-тың Президентизи Европага айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың түннелдерин бедиг-биле үнелээннер. Чөвүлел хуралдың политика талазы-биле коллективтиг чоруунуң көргүзүкчүзү оон түннел актызы Европаны тайбыныың болгаш үре-түннелдиг кады ажылдажылганың диви болдурарынга эки үндезинин салып, делегейнің айыл чок чоруун болгаш бүгү-биитинин тайбыныың быжыглаарынга улуг салыгны киирип турарын олар демдеглээн.

Талалар совет-америк харылааларны улам хөгжүдериниң айтырыгларының талазы-биле санал-онал солчуушкуну кылган. Ол үеде эң улуг кичээнгейин стратегиг чепсегленишкинни кызыгаарлаарының айтырыгларынче салган.

Беседа үеинде чедип алдынган айтырыгларны чедир ажылдап кылыры-биле Женевада төлөәлерге дамчыдып бээр болган. Арткан айтырыглар талазы-биле чугаалажыышкынарны үргүлчүлээр апаар.

Л. И. Брежнев биле Дж. Форд найыралдыг болгаш боттуг байдалдыг болган санал-онал солчуушкуннарынга сеткил ханыышкынын илередип, Совет Эвилели биле АКШ-тың улуртукчуларының аразында дорт харылзааларының чугула ужур-дузалының база катап бадыткааннар.

Беседага киришкеннер: совет таладан—Европага айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралга ССРӘ төлөәлериниң кежигүнү К. Черненко, СЭКП ТК-ның Чингине секретарының дузалакчызы А. М. Александров, ССРӘ-нин ДХМ-нин коллегия кежигүнү Г. М. Корниенко; америк таладан— АКШ-тың ССРӘ-де элчини У. Стессел, Ак бажының харысалгалыг ажылдакчызы Б. Скаукрофт, АКШ-тың күрүне департаментизинин чөвүлекчизи Х. Сонненфелдт болгаш албанның еске-даа кижилери.

(СЭТА).

Л. И. БРЕЖНЕВТИҢ ВЕЛИКОБРИТАНИЯНЫҢ ПРЕМЬЕР-МИНИСТРИ-БИЛЕ УЖУРАШКАНЫ

Август 1-де «Финландия» ордуга СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтин Великобританияның Премьер-Министри Г. Вильсон-биле ужуражыышкыны болган, аңаа СЭКП ТК-ның Политбюро кежигүнү, ССРӘ-нин даштыкы херектер министри А. А. Громыко болгаш Великобританияның даштыкы херектер министри Д. Каллаган олар киришкеннер.

Ажыл-херекчи болгаш боттуг байдалга боон эрткен беседа үеинде Хельсинкиге тайбыныың болгаш аңгы-аңгы нинтилел тургузуглуг күрүнелериниң аразынга кайы-кайызынга ажыктыг кады ажылдажылганың быжыг үндезинин салыр ужурлуг Чөвүлел хуралдың чеднишкиниг доозулганынга сеткил ханыышкыны илергейлеттинген. Л. И. Брежнев болгаш Г. Вильсон олар Европада чаагай чүткүлдеринин улам ыңай хөгжүүрүнге Совет Эвилелинин болгаш Великобританияның деткимче киирер дээн шинтпирлиин бадыткааннар.

Совет-англи харылзаалар айтырыгларының талазы-биле санал-онаддар солчуушкунунуң үеинде ылангыя Москвага февраль айда дээди деңнелге болган чугаалажыышкынарның үеинден бээр политиктиг, садыг-экономиктиг болгаш өске-даа талаларга ол харылзаларының онза чаагай хөгжүп турары демдеглеттинген. Совет Эвилели биле Великобританияның аразынга кайы-кайызын билчир болгаш кады ажылдажыр чорукту улам ыңай быжыглаарының оруу-биле талаларының шинтпирлиг чоруур дээн бодалы база илергейлеттинген.

Ужуражыышкынга киришкеннер болза: совет таладан — ССРӘ-нин даштыкы херектер министринин оралакчызы А. Г. Ковалев, СЭКП ТК-ның Чингине секретарының дузалакчызы А. И. Блатов, англи таладан — Премьер-Министриниң кабинетинин секретары Д. Хант, Премьер-Министриниң секретары К. Шоу, даштыкы херектер министринин оралакчызы О. Райт.

(СЭТА).

МУРНУНДА «ТӘӘЛИ» СОВХОЗ

Мал чеминиң белеткелин Бай-Тайга районнуң сигенчилери соолгу хүннерде улам шаңкынчыда берген. Районнуң ажыл-агыйдары 337 тонна сигенни, 117 тонна будук-бүрүүнү белеткээн. Районда «Тәәли» совхозтуң сигенчилери эки ажылдыг. Ол ажыл-агый 234 тонна сигенни, 42 тонна будук-бүрүүнү кылып 'ан, социалистиг чарышка бирги черни эәлээн.

Соолгу беш хонуктуң түннели ёзугаар ол ажыл-агыйга партия райкомунуң болгаш райкүүскомнуң шилчиир Кызыл тугун тывыскан.

Д. БАЛЧЫР.

КЕЗИП ПРЕССТЕП ТУРАР

Өвүр районнуң «Коммунизмче орук» колхозу бо чылын нинтиниң малына 965 тонна сигенни, 60 тонна будук-бүрүүнү белеткээр. Ону күүседир ажылче колхозтуң сигенчилери кирген. Бо хүннерде Кужур-Чыраа фермазының, Улаатай хойжу бригадазының малчыннары сигенни хол калыыларыбиле кезип киришкен.

Комсомол организациязының секретары М. Шүгдер-ооллга удурткан өөреникчилер 60 тонна будук-бүрү белеткээр планын 58 тонна чедирип, ону күүседир чыгай берген. Сарыг-Хөлде колхозтуң механизастаттынган звенозу 85 гектар черниң сигенин кестирип, пресстээн. Ол ышкаш 75 тонна сигенни белеткеп, ону колхоз төвүнче сөөртүп турар.

М. ЭРЕС-ООЛ.

ШАЛЫПЧЫ АЙДА

Кызыл районда «Х Улуг хурал» колхозунуң ишчилери нинтиниң малына четчир чемни белеткээри-биле июль 18-тен эгелээш массалыг-биле ажылдап киришкеннер. Эрткен чылын каац болган ужурунда колхозтуң сиген кезер шөлдериниң сиген үнмейн барган. Ону бырымдаалаш, бо чылын суггаттыг черлерни суггарарыныче бүгү күштү салган. Ынчангаш суггаттыг черлерден сиген эки үнген.

Ам үш механизастаттынган болгаш аҗт-биле кестирер бир бригадалы тус-тус черлерде тургускан. Бо чылын 1765 тонна сигенни база 230 тонна будук-бүрүүнү белеткеп алырын планнаан. Оттук-Даш бригадазы 500 тонна, Кара-Булуңнуу 700 тонна база Кызыл-Чыраанны 500 тонна сигенни белеткээр опаалдалыг.

Бригадаларның аразында соңчарышты калбарткан, мал чемин белеткээриниң шалыпчы айын чарлаан. Чарыштың түннелин беш хонган үндүрүп, мурнакчы бригадага шилчин чоруур вымпелди тывыспышаан, акша шаңналдан аңгыда хой-биле шаңнаары база көрдүнген. Ажыл эгелээнден бээр 400 га черниң сигенин кескеш, 280 ганың сигенин болдуруп, 205 тоннаны сарааттап алган.

Оюн Лапчааның 13 кижи составтыг сигенчи бригадазы чарыштың мурнуку одуруунда чоруп, шилчин чоруур вымпелди доктаамал түдүп турар.

Бүгү-ле аргаларны ажыглап турган, ыяска хуусаа иштинде мал чемин четчир кылдыр белеткээри-биле 129 кижини олче хаара туткан. 80 хире кижи хол калыыры-биле кезип турар.

Ол ышкаш колхозка Кызыл хоорайның албан организация, бүдүрүлге черлериниң коллективтери шеф дузазы-биле 50 ажыг тонна сигенни белеткээн. Ам ыяда Кызыл хоорайдан 85 хире кижи колхозка дузалажып ажылдап турар. Ынчангаш бо чылын мал чемин четчир болгаш артар кылдыр белеткеп алырының эргазы колхозта бар.

В. ТАРТАК.

710 тоннаны сарааттаан

Нинтиниң малына четчир санныг мал чемки белеткээр дээш Өвүрде «Торгалыг» совхозтуң ажыл-ишчилери бо хүннерде күженишкиниг ажылдап турарлар. Олар нинтиилиг-биле 550 гектар черниң сигенни кескеш, бөлдүргеш, 710 тонна сигенни белеткээн.

Саная Маадырга удурткан үнген кезер звено эки ажылдап турар. Трактористер эштер Сеңгижик, Бады-Байыр, Майынды олар хүн бүрүде нормазын доктаамал 140—150 хуу күүседип, социалистиг чарыштың мурнуку одуруунда чоруп турарлар.

В. ОЧУР-ООЛ.

Хайныккан иш

Мал чеми белеткээриниң шалыпчы айынга киришпишаан, Каа-Хем районнуң «Совет Тыва» совхозунуң сигенчилери соруктуг ажылдап турарлар. Оларның аразында социалистиг чарыш калбарган. Ону беш хонуктан түннээш, ажыл-иштиң мурнакчыларын илередип, оларга шаңнал-макталды тыпсып турар.

Совхозтуң Чинге-Даг салбырында Кара-Баалыкта коммунист Сарыглар Нордуп-ооллуң механизастаттынган бригадазы 250 тонна сигенни пресстээш, кыштагларда чедирген.

Бригадада мурнакчылар хөй. Оларга сиген кестирикчизи Владимир Ашак-оол, бөлдүркүү Мижит-оол Кызыл-оол, пресстекчилер Бөкен Намчаа-ол, Койгун Кадарчы-оол хамааржыр.

Бригада кежигүннери планныг опаалдазын күүседир дээш демниг ажылдап турар, техникага үрелишкин болдуруп көрбээн.

Ш. САМБАЛА.

ЧАРЫШТЫҢ ТИИЛЕКЧИЛЕРИН ШАҢНААН

Республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының коллегиязы болгаш көдээ ажыл-агый база белеткел ажылдакчыларының профәвилел обкомунуң президиуму «Сельхозтехника» каттыжыышкынының бүдүрүлгелериниң болгаш организацияларының аразында социалистиг чарыштың ийиги кварталда түннелин үндүрген.

Бүдүрүлге планын 100,2 хуу, чүк сөөртүрүн —119,3 хуу күүседеткеш, Кызылда «Транссельхозтехниканың» транспорт бүдүрүлгезин (директору А. Шиганов, парторганизация секретары Г. Сычева) бирги черни алган. Коллективке республиканың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының база көдээ ажыл-агый болгаш белеткел ажылдакчыларының профәвилел обкомунуң шилчиир Кызыл тугу-биле кады 300 рубльдин акша-шаңналын тывыскан.

Септелге мастерскаяларындан Тес-Хемниң «Сельхозтехника» каттыжыышкынының мастерскаязы, хандырылга базаларындан Чадаана каттыжыышкынының базазы, машина-трактор парыгының техниктиг ажаалда станцияларындан Кызылдың «Сельхозтехника» каттыжыышкынының станциязының коллективтери социалистиг чарышка биргиг черлерни эәлээн. Оларга шилчиир Кызыл туктарны, акша шаңналдарын тывыскан.

И. ОЛДЫРЕВ.

Чоннуң изиг деткиишкини

УЛУСТАРНЫҢ ТАЙБЫҢ, ЧААГАЙ ЧОРУУ ДЭЭШ

Бистиң бригадада фронтовиктер-ле хөй, ынчангаш айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Хельсинкиге болган төвүлел хуралга әш Л. И. Брежневтиң делегейниң ийиги дайынының кортукчуг үүлгедиишкиннерин көрүп эрткен салгакчыларың кижилери бо төвүлел хуралдың төөгүлүг ужур-дузазын онза тодаргайы-биле көстүп турар дугайында чугаалаанын ажылчыларының чүректеринге дыка чоок боон турар. Ам үжен чыл иштинде тайбын дээр адаанга чурттаан, ажылдап турар-дыр бис. Бистиң завод улуска продукция кыдып үндүрерин үргүлчү көвүдедип турар. Чоокта чаа оон чыл эгезинден бээр бүдүрген 100 муң дугаарлыг «Москвич» автомобиль кылдынып үнген. Ол дээрге эрткен чылдың бо-ла үеинде бистиң бүдүрүлге черинин кылганындан ол муң автомобиль хөй-дүр.

Бистиң бригадавыс бүдүрүлге графигин дыка мурнавышаан, коллективтин чеднишкиниг болурунга үлүүн база киирип турар. СЭКП-ның XXV съездизиниге алдар болдурган бүгү салбырларың, ыяк саная хүлээлгелери бүгү бүдүрүлге черинин бедик сорулгаларны салырынга идиглиг болган. Автомобиль кылыкчылары беш чылдың доозукчу чылында пландаан ажыр он миллион рубльдин продукциязын кылып үндүрер, а съездиниң ажыттынарынга чедир чаа маркалыг «Москвичнин» кылын үндүрүнче бүрүү-биле шилчээн турарын хүлээгеннер.

Мээң-биле кады мээң оглум биле кызым база ажылдап турарлар. Олар боттарының миллион-миллион эш-өөрү ышкаш ынак Төрээн чурттуң ат-алдары дээш тайбын дээрнин адаанга ажылдаарын улуу-биле күзеп турар-дыр.

В. ЕРКИН.

Москваның Ленинчи комсомол аттыг автомобиль заводунуң бригадири. Ада-чурттуң Улуг дайынының хоочун киржиктизи.

(СЭТА).

Тайбыңны күш-ажыл-биле быжыглаалы

Европага айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың бодунуң-на ады ажылчын кижи бүрүзүнүң улуг күзелсоруун—тайбың ажылдаарын, боттарының уруг-дарыгларының келир үеин дээш амыршөлээн болуруп күзээрин айтып турар-дыр. СЭКП-ниң XXIV съездизиниң хүлээн алганы Тайбың программазын чайгылыш чок боттандырып чорутканының ачызында бедик деңнелге ужуражыышкынны кылыр аргалыг болганынга совет кижилер чоргаарланып турарлар.

Мен, бистиң шахтаның бүгү кижилери ышкаш, совет төлөәлерин баштыны әш Л. И. Брежневтин Хельсинкиге чугаазын база-ла онза кичээнгейби-ле сонуургап дыңнаан мен. Леонид Ильич бүгү чер бөмбүрээниң куш-ажылчы кижилериниң тайбыңче чүткүлүн болгаш идегелин тодаргайы-биле илереткен.

Бодумнуң беш чыл планымны хуусадан эрте күүседипкеним болгаш 1971 чылдың эгезинден турар пландан дашкаар касканым алды муң тонна хөмүр-дажым нинти херек дээш демиселге мээң хууда үлүүм ол болган. Стахановчу күш-ажыл тайбың дээш чеднишкиниг демиселге шахтёрларын кол салыышкыны болур болзуп.

В. И. ДОВБЫШ,
Бизотов аттыг шахтаның ажылчыны, Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры, ССРӘ-ниң Дээди Совединиң депутаты.

ГОРЛОВКА, Донецк область.

(СЭТА).

БАЖЫҢНАРНЫ ВЕРТОЛЕТ СӨӨРТҮП ТУРАР

Соңгу үүктүң геологтар чурттаар суурларына таарыжыр, солун конструкциялыг бажыңларны Красноярскиниң «Үлетпүр-тудуг-төлевилел» деп институтка ажылдап кылган. Баштайгы ындыг тудуглар Таймырның Хатанг районунда шагда-ла көстүп келгилээн.

«Блокапет» дээр хевириниң ол чаа бажыңнарын дургенби-биле эптеп азы чазып ап-даа болур. База оларны самолёттар болгаш вертолёттар-биле чурттуң эң ырак районнарынга чедире берип, хөй-даа удаа бол эптей тургузуп ап турар.

Ол ындыг бажыңнарны чиик материалдардан — алюминийден, ыяш-волокнозуг плиталардан белеткеп кылгылаан. Ол чаа бажыңнарны Минусинск хоорайга будуруп эгелээр.

(СЭТА).

УЛУС ЧОНУМ КҮЧҮ-КҮЖҮ — УЛУГ ЧААГАЙ НАЙЫРАЛДА

НАЙЫРАЛДЫҢ, АКЫ-ДУҢМАЛЫШКЫ ЧОРУКТУҢ ДЫЛЫ

Бүгү социалистиг нацияларның болгаш биче-бууурай улустарның акы-дуңмалышкы чоруунуң, оларның кады ажылдажылгазының, бот-боттарынга аксетилдиг дузалашкызының болгаш найыралының хажык-чок үндезини болза, үениң кадыг-берге шылгалдазын тудуп эрткен пролетаржы интернационализмниң ленинчи идеялары болуп турар.

Киргизиянның заводтарында, фабрикаларында, шахталарында, колхозтарында болгаш совхозтарында сезен национальдарның төлөөлекчилери кады-кожа ажылдап турар. Күш-ажылчы коллективтер дээрге-ле хөй национальдыг, сырый каттышкан, эп-найыралдыг коллективтер болур. Партия организациялары кижи бүрүзүн интернационализмниң болгаш совет патриотизмниң ёзузунга кижизидер дээш янзы-бүрү аргахевирлерни калбаа-биле ажыглап турар. Партия комитеттери, эге организациялар бо чугула ажыл талазы-биле тодаргай планнарлыг. Обкомнар, хооркомнар, райкомнар ол планнарның күүселдезин хынап турар.

Ажылчы чоннарның интернационалчы кижизидилгезинге орус дылды массалыы-биле ханы өөренири улуг рольду ойнап турар. СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежневтиң СССР-ниң 50 чыл оюнуң дугайында илеткелинге мынча деп демдеглеп чугаалаан үүлүн бо талазы-биле ажылга удуртулга болдуруп турар бис: «**Национальдар арасының харылзааларының болгаш кады ажылдажылгазының шапкын өзүлдези орус дылдың ужур-дузалым бедиткен. Бо дыл Совет Эвиделиниң бүгү нацияларының болгаш биче-бууурай улустарының арасында харылзажып билириниң дылы болу берген**».

«...Россияның чурттакчы кижи бүгүдези улуг орус дылды билген турар аргалыг болуруун күзээр ийик бис. Чүгле кара чаңгыс үүве күзевес бис: ону албадап өөредип болбас» деп, В. И. Ленин айтып чораан. Бистиң чуртувуста национал дылдарның хостуг хөгжүлдезинин дугайын мындыг факт хереченнеп турар: ССРЭ-ниң чонунуң 94,3 хуузу бодунуң национал дылын төрээн дылы кылдыр санап турар. Бо сан кыргыстарның аразында 98,7 хуу болуп турар.

Орус дылды бодунуң ийги төрээн дылы кылдыр санап турар кижилер ам республикада эвээш эвес. Бо дугайында чогаалчы Чингиз Айтматов мынча деп чугаалаан: «Кыргыс болгаш орус дылдар дээрге менээ оң болгаш солагай холдарым-биле дөмей-ле, оларның кайы бирээзи чокта чурттап шыдавас мен».

Ол ындыг болур-даа ужуулуг. Республиканың бүдүрүлге коллективтеринде үндезин националдың бүрүк бүгү кижилери орус дылды билир. Ону сургуул аныятар база кончуг эки билир. Чамдык кижилерге өске националдарның кижилери-биле харылзажып билириниге, а өскелерге — эртем болгаш техниканың, бүдүрүлге практиказының, культураның янзы-бүрү аймаларынга билиглерни улам ханы шиңгээдип алырынга ук дыл эргежок чугула болуп турар.

Россияга хөй-хөй өскерниң дургузунда угаан-бодалдың эгээртинмес байлаа мөөнүетиннген. Ол шыжамырны чүгле дылды билириниң ачызыбиле шиңгээдип ап болур деп, бистиң акыныывыс Токтогул чугаалаан. Орус эвес школаларга орус дыл башкылаашкының сайзырааныгайжыдарының айтырыглары биске улуг ужур-дузалыг болуп турары билдингир. Сөөлгү чылларда ада-иелериниң дилээн ёзугаар алды хар назылыг уругларга белеткел класстарын республикада тургускан. Ам оларның саны үш түс үжел ажа берген. 50 национальдарның 10 мун ажыг уруглары ол класстарда өөренип турар.

Партия комитеттери интернационалчы найырал клубтарының ажылын доктаамал сонуургап, оларга бүгү талазыбиле дузалап турар. Школаларда тургускан клубтар боттары уставтарлыг. Бир кол негелде болза даштыкы кандыг-бир дылды ыяап-ла өөренири болур. Клубтуң кежигүннери орус дылды багай билирлерге база дузалап турар.

Орус дылды чер-черге өөредирин экижидери-биле кады кыргыс дылды хөгжүдүрүнче база доктаамал кичээнгейни салып турар бис. Кыргыс дылдың словары Совет эрге-чагырганың чылдарында көскүзү-биле баяан. Амгы үеде ол кыргыстарның чүгле харылзажып билириниги чепсээ эвес, а марксизм-ленинизмниң идеяларын, орус болгаш делегей культуразының, амгы үениң эртем база техниказының чедишкиннерин нептерелириниң пропагандисчи рольду чедишкиниг ойнап турар.

Кандыг-даа национал культураны хевирлеп тургузарынга дыл бирги чергелиг ужур-дузалыг болуп турар. Бистер шуптувус, совет кижилер, орус дыл — улуг Ленинниң дылы, хосталганың, деп эргенин, улустарның найыралының болгаш акы-дуңмалышкы чоруунуң дылы—бүгү делегейде атсураглыг болу бергеннинге чоргаарланыр бис. Каттышкан нациялар организациясы бистиң планетаның албан ёзузунуң өске беш дылдарының иштинден орус дылды кол дыл кылдыр бадылаан. Ол дыл болза улуг Совет Эвиделиниң бүгү национальдарының кижилеринге билдингир, чоок болгаш эргим. Ынчангаш ону өөренири массалыг база чаагай херек апарган.

К. КУЛМАТОВ,
Киргизияның Компартиязының ТК-ның секретары.

Кызылдың № 3 АТБ-ниң коллективи доозукчу чылдың ийи кварталының социалистиг чарыжынга бирги черни ап, СЭКП обкомунуң, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүдүлүгүнүң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчилер Кызыл туугу-биле шаңматкан.

Республиканың бүгү транспорт организацияларының аразында калбарган чарышка бирги черни чедип ап, мактадыры белен эвес. Чүүк сөөртүрүнүң планныг онаалдалары, бедиткен хүдээлгелерин чедишкининг боттандырар дээш бо коллективтиң чолаачылары, септекчилери кызымаккай ажылдап турар.

№ 3 АТБ-ниң хөй чүүк чүдүрер, кожуглуг автомашиналарын башкарган чолаачыларны республиканың кайы-даа районнарының, ылангыя Саян оруктарындан көрүп болур.

Бо автобүдүрүлгениң чолаачылары колдуунда-ла тудуг материалдарын, көдээ ажылагыйының чепсек-херекселлерин Саян ындыдан республикаже сөөртүп турар. Автомашиналар чеди тоннадан өрү чүүк алыр аар деңнелиг болгаш кожугларлыг болганда чолаачылар рейсче чоруурда ийиүш боон алгаш эттаныптар. Орукка кандыг-бир үрелиишкин болу берзе, бот-боттарынга дузалажып чоруурлар. Ынчангаш мында чолаачы бригада бүрүзү ай, квартал планын ажыр күүседин турар. Ооң уламыныдан бүдүн коллектив мурнакчы деп мактала четкен.

№ 3 АТБ-де хөй нацияларның төлөөлекчилери ажылдап турар. Орус, тыва, украин, татар болгаш оон-даа өске нацияларның ооллары бүдүрүлгениң ажыл-херээ дээш кызымаккай ажылдап турар. Тыванның хоочун чолаачыларының бирээзи, 30 чыл ажыг үениң дургузунда чолаачылап келген Петр Николаевич Мячинниң: «Бистиң коллективте, ылангыя чолаачыларда «Чүүү-даа мурнунда бодуну бодава, эжин дугайын бода» деп чаагай чаңчыл бар. Оруккa чораан чолаачыга эштиң дузазындан артык үүве турбас. Черле ынчаш эш-хуузу, коллективтиг чорук деп чаагай чаңчыл бистиң организациявыста шагдан бээр тургустунган» деп чугаалап турары кончуг шын.

Мында бүдүрүлгениң мурнакчылары эвээш эвес. Оларның чамдыктары бо. Алыс чурту Украина Владимир Андреевич Мельник чүгле бо коллективке келгенден бээр 17 чыл ашкан. Ол коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы. Белорус Иван Леонович Иваненко бо хүннерде онгу беш чылдың үлүг-онаалдазынга кириштир ажылдап турар. Аныяк коммунист Виктор Севекпит автослесарь кижи. Ооң бедик мергежилдиин бүгү чолаачылар мактаар.

ЧУРУКТА: бүдүрүлгениң мурнакчылары септекчи В. И. Севекпит, чолаачылар В. А. Мельник, И. Л. Иваненко, Н. В. Санников, П. Н. Мячин.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

ДУЗАЛАШПЫШААН...

Фермага бир-ле дугаар кээп, дагаа азыраар көрпустуң эжиин ажыткан хүнүмден бээр ам таптыг-ла чеди чыл болуп тур. Баштайгы дээрезинде бо ажылга чаңчыгып чадап пат-ла болган мен. Ынча хөй дагааны азырап-чемгерери, арыг-силиг ажаары амыр эвес турду. Найыралдыг коллективтиң, дуржулгалыг куш ажаакчыларының дузазы эвес болза, чоруй-даа бээр чадаваа турган боор мен. Ылаңгыя бистиң амгы бригадиривис Наталья Федоровна Ванникованың дузазын черле утпас мен. Дагааларга янзы-бүрү холумактыг чемнерни белеткеп бээриндеи эгелээш, оларның уязын, турар черин аштап-арыглаарынга чедир, чуургаларны чыып сорттаарынга чедир ол айтып берип турган. Наталья Федоровна — бистиң дагдыныычывыс. Июнь айда социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, куш фермазында шилчиир Кызыл тукту чаалап алганым-даа оң улуг ачызы деп санаар мен.

Бистиң коллектививис — интернационалчы. Ында янзы-бүрү национальдыг кижилер бар: тыва Любовь Соскар, чуваш Домна Кошкина, татар Галина Батурина, хакас Варвара Шуршева, орус Нина Пономарева дээш оон-даа ыңай санап болур. Аравыста найыралывыс быжыг. Кайы бирээвиске кандыг-бир дуза херек апарган болза, кижи бүрүзү ону көргүзүринге белен.

М. СОКОЛОВА,
«Кок-Тей» совхозта куш ажаакчызы.

ЛИТОВ ССР. СЭКПниң XXV съездизинге — шалыпчы куш-ажыл! Вильнюстун радио кезектери кылыр заводунуң комсомолчулары болгаш аныяктары ындыг кыйгы-биле чаржып турарлар. Будурулгениң 1.200 чыгыы комсомолчулары беш чыл планын хуусаа бетинде күүседипкен.

ЧУРУКТА: эптээр цехтиң мурнакчы радиомонтажчызы, коммунистиг куш-ажылдың шалыпчызы Надежда Гараева.

КАЗАХ ССР. Усть-Каменогорскиниң Ленин болгаш Октябрь Революциязы орденнерлиг В. И. Ленин аттыг коргулчун-цинк комбинады ССРЭ-ниң өөнүг металлургия будурулгелериниң база бир эн улуу. Ол чурттун он хоорайынче цинк болгаш коргулчунну, сера кислотазын болгаш кадмийни чорудуп турар. Металлургтар шупту 28 янзы-бүрү хевирниң продукциязын берип турар.

Комбинатта чиг-этти комплекстиг арга-биле ажыглаарының бедик деңнели чедип алдынган — ол 93 хуу. Ол чыл эгезинден тура чүс-чүс мун рубльдиң немелде баразан продукциязын алыр арганы будурулгеге берген.

ЧУРУКТА: мурнакчы шуткукчу Шарипбек Тусупов.

Г. ГЕЛЬФАНДЫНЫҢ фотозу.
(СЭТА-ның фотохрониказы).

ШИНЧИЛЕКЧИ

Арктиканың болгаш Антарктиданың карталарында херээжен аттар-биле адаан черлер хөй. Бо континентилерни шинчилеп турган эртемденнер чаа черлерни ажыткаш, оларны кадын, хаанарның азы боттарының ынак кижилериниң ады-биле адап турганнар.

Амгы үеде кадыг-дошкун агаар-бойдустуг ол континентилерни херээженнер боттары шинчилеп эгелей берген. Эрткен чылдың күзүүнүнде Ленинградтан Антарктидаже эртем-шинчилел экспедициязын үдеп турувуста, бистиң эрвыска турган бир кижи мынча деп чугаалады:

— Чүвени канчап билир, ам бөмбүрзектиң эн мурнуу ужунга Надежда деп аттыг чер-даа тыптып келир чадавас.

Ол чугааны дыннааш, шынап-ла бо чоруп турар эртемденнериң аразында Надежда Казакова база бар-ла болгай деп бодал мээн сагыжымга кирип келген чүве.

Ленинградта Арктиканың болгаш Антарктиданың эртем-шинчилел институдунуң ажылдакчызы Надежда Казакованың адын улуг эртем ажылдарын кылган улустуң аразындан көрүп болур. Бежен чылдарның үезинде институт дооскан бо эртемден чер бөмбүрзээнің эң кадыг-дошкун климаттыг черлерин шинчилээр дээш стратосфера талазы-биле бодунуң эртем-билиин ханыладып келген. Чер кырындан 10, 20, 30 километр ырак бедикте агаар кандыгын, ында кандыг өскерлиишкиннер боop турарын, чер кырының температураазы, хадының угланыышкынын чүге хенертен өскерли бээрил дээш оондаа өске айтырыгларны тодарадыры эртемден кижиге солун болбайн канчаарын.

Эртемден Казакованың күзели боттанган. Чер бөмбүрзээниң бүдүн чыл дургузунда шуурганнап, дүвүлеп турар черлерин шинчилээринге ол каш чыл улаштыр киржип, стратосферада өскерликиннер талазы-биле чаа үүлдерни тодараткан.

Казакованың өөнүң ээзи Чингис Ходжа-Ахметов база-ла эртем ажылдакчызы кижи. Оларның улуг оглу бо чылын онгу классты дооскан, ам иезинин дооскан институдунга киреринин экзаменин чедишкининг дужаап алган.

Н. ЯМБОЛЬСКАЯ.
(ПМА).

КОЖАЛАРГА ЧОРААШ...

Черногорскиниң нарын шепкен кылыр комбинадының фабкому болгаш администрациязы ажылчыннарының болгаш албан-хаакчыларының дыштанылгазынче улуг кичээнгейни салып турар. Дыштаныр хүннерде хоорай кыдыынче селгүүстээшкиннерни үргүлчү организастап турар: Шушенскоеже, Кызыкуль хөлче, Тагарже, ырак хоорайлар — Иркутск, Новосибирск болгаш Красноярскиже.

Комбинаттың хөй-ниити ажылынга идепкейлиг кириштикени база бедик бүдүрүлге көргүзүглерин чедип алганы дээш профзвилел болгаш комсомол организацияларының активчилери чоокта чаа Тыва АССРже аян-чорук кылып чордувус.

Черногорскиден хөглүг-омак үнүпкен бис. Саян оруктары-биле солун аян-чорук бисти манап турган.

Эрткен черлеривистиң бойдузунуң чараш-кадзын үүү дээр! Ону сөс-биле дамчыдары берге. Орук чоорту дээрже шойлуп үне берген дег. Үш мун метр бедикче үнерин хүн бүруде кижи көрбес болгай. Тайга болгаш даглар — магалыг-ла чараш!

Даң аларының мурнуу чарыында Кызыыче чоокшулап кириптивис. Сес шак турда, бистиң кожавыс Тываның төвүнге чедип келдивис. Аңаа утку алган экскурсовод бисти туристер баазазынга чедирип каан.

Кызылга баар черлеривистиң программазы янзы-бүрү болган. Дус-Хөлче чоруурy, чурт-шинчилел болгаш медицина музейлерин көөрү, хоорайның тоогүлүг болгаш тураскаалдыг черлерин кезири.

Баштайгы хүнде Дус-Хөлче чордувус. Ооң хайгамчык эм шынарлыының дугайында хөйну дыннаан бис. Ам ону карак-биле көөрү кижи бүрүзүнүң күзели апарган. Хоорайдан хөлге чедир 45 километр ховуну эрткенивис мырынай билдиртпээн. Ырлар, солун чугаалар — бо бүгү аян-чоруувусту хөглүг болдурган. Хөлге баргаш, мага хандыр эштип, дыштанып алган бис.

Хоорайны болгаш музейни база көрдувус. Воскресенье хүнүнүң кежээзинде Тываның комсомолчулары-биле ужураштывыс. Бистиң Кызылга чораанывыскa тураскаал кылдыр олар боттарының республиказының дугайында чараш альбомну болгаш тыва шулукчуларының шулуктериниң чымындыларын белекке бергеннер.

Ол үениң дургузунда бистиң бичин турист коллектививиске ёзулуг быжыг найыралчы байдал тургустунган. Кижи бүрүзү ол аян-чорукту дыка үр утпас дээрзи билдингир.

М. ЗИНЬКОВА.
Хакас автономнуг область.

АМУР—ЧЕЧЕКТЕЛГЕН ЧЕР

Амур хемниң узуну үш мун километр чеде бээр. В. И. Лениниң «бистиң крайвыс» деп онзалап чугаалаан чорааны Ыраккы Чөөн чүктүң бо улуг хемниң бажын дургаар Амур областың левискээри чаттылып чоруткан. Революция мурнунда кыдыг-кызыгаар чораан чер амгы үеде чурттун индустриял-аграрлыг району апарган. Революция мурнунда чыл дургузунда бүдүрүп турган бүгү продукцияны ам областың ажылчы чоннары бир неделя дургузунда кылып турар.

Байкал-Амур магистралының демир-оруунуң чартык кезин бистиң областы таварып эртер болганда, ооң Амур областың моон соцгаргы хөгжүлдезинге кайы хире улуг ажык-дузалыг болурун деңнеп чугаалаары берге. БАМ-ның төп ужастогу болур бо черде мун-мун аныяктар чедип келген, улуг үүлеин бүдүрүп турар. Ада-чурттуң Улуг дайынынга совет улустуң Тиилелгезиниң 30 чылының бүдүүзүнде Бам-Тында 180 километр узун дурттуг орукту ажыглалга киргеин аныяктарның кызымаккай күш-ажылының баштайгы чедишкини болган. СЭКП ТК-ның Чингине секретары Л. И. Брежнев ол тиилелгени бедин-биле үнелеп, тудугжуларга изиг байырны чедиргеи.

Советтер чуртунуң улуг, биче улустарының төлөөлекчилериниң киржилгези-биле бистиң областа кылдынып турар улуг тудугларны шуптузун санап чугаалаары берге. Амурнуң шапкын адыры Зея хемде туттунуп турар электростанция бо чылын баштайгы тогун бээр. Ооң соонда Бурея ГЭС-тиң гудуу эгелээр. Ниитизи-биле чугаалаарга, БАМ-ның болгаш бо электростанцияларның тудуу Совет Эвиделиниң аныяктарының күш-ажылчы даалыгышкынынга улуг рольду ойнап, оларның күш-ажылчы наадарының баштайгы арыннары болуп турар дизе хөөрем чок.

Черле ынчаш Ыраккы Чөөн чүкте боттанган чаа амыдырал, ол чернин бо хүннерде кайгамчык шапкын хөгжүлдези бистиң чурттуң бүгү нацияларының болгаш биче-бууурай улустарының акы-дуңма найыралының ачызы дээрзин онзалап демдеглээр аваар. Ону бадыткаары-биле бисте көдээ ажыл-агыйның хөгжүлдезин ап көрээлиңер. Областа 190 колхоз болгаш совхоз бар. Оларны чер болгаш мал ажылының продуктуларын бүдүрер талазы-биле долу механизастаттынган улуг фабрикалар деп чугаалап болур. Ажыл-агый бүрүүшүле ортумаа-биле 10 мун га тарылга шөлү быжыглаттынган. Оларның кайызындада мал ажылының улуг комплекстери бар. Мал ажылының ажылдакчыларының электроэнергич-биле чепсегленгени шыырак — бир кижиге-ле 35 ат күштүг электрия дериг-херекселдери онаажыр.

Тоску беш чылдың эрткен дөрт чылдарында, ооң мурнунда үе-биле деңнээрге, сүт бүдүрери 1,7 катап, эттии—2 катап, а дагаа чуурталарын бүдүрери—4,6 катап көвүдээн.

Амурнуң көдээ черлериниң амыдыралында улуг социал чаартылгалар боон турар. Экономиканың быжыкканы-биле чергелештир көдээ ажылишчилериниң материалдыг болгаш культурлуг амыдыралының деңнели бедип орар. Оларның айда ап турар ортумак ажыл төлевири эрткен беш чылда 99 рубль турган болза, ам 163 рубль чедир өскен. Чурттакчылыг бүгү суурлар электрижиттинген болгаш оларда телевизорларны тургускан.

Ыраккы Чөөн чүктүң өске черлериниде ышкаш, бисте ажылчын күжү чедишпейн турар. Ынчангаш чурттуң төп болгаш улуг районнарындан келген хөй нацияның төлөөлекчилери бо бүгү чаартылгаларны боттандырарынга боттарының төлептиг үлүүн киириштиргеи.

Чурттуң барын талакы районнарындан ам-даа чыл бүрүде муң-муң кижилер өг-бүлелери-биле көжүп кээп турар. Оларны байырлаачыг ёзу-биле уткууру чаңчыл болган. Чаа келген өг-бүлелериниң улуг кижилерни партия райкомнарынга, райкүүскомнарга чалап алгаш, оларның ажылдаар черлеринде байдалды ажыт-чажыт чогу-биле чугаалап берип турар. Бергелерни олардан чажырбайн турар бис. Чүге дээрге чаа келген кижилер ажыл-агыйның, культура-амыдыралдың ам дээрезинде чедир шиитпирлеттинмээн айтырыглары баш удур билип алгаш, ону дарый чайладырынга дузалажырынга ындыг ажык чугаа дузалаарын практика бадыткаан. Келген кижилерге күрүне дузаламчызындан ангыда, өске-даа дузаламчыны көргүзүп турар. Чижээлээрге, оларның эт-севин ажылдаар дээн совхозунуң азы колхозунуң транспорту-биле чедирери, хереженнеп болгаш бичин кижилерни чиик автомашина-биле чедирип каары дээш оон-даа өске дузаламчыны көргүзүп турар.

Келген кижилериниң барык хөй нуруузу бо черниң хоочун чурттакчылары болу берген болгаш оларның ажы-төлү адаларының күш-ажылчы чаагай чаңчылын уламчылап турар. 30 чылдарның үезинде аныяк специалист Григорий Котенко Украинадан маңаа чедип келген. Ажылга сундулуг, ак сеңилдиг ооллу партия, совет органнар «Партизан» совхозтуң директорунга депшиткен. Ол ам 36 чыл дургузунда мында ажылдап турар болгаш областың сураглыг кижилериниң бирээзи апарган. Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры Г. П. Котенко СЭКП обкомунуң кежигүнү, область Соведниң депутады.

1961 чылда аныяк кыс Татьяна Плетнева Курскиден Амур хемнин өрнинге келген. Бо, бөдүүн саанчы Социалистиг Күш-ажылдың Маадыры атка четкен. Ооң удурткан фермазының саанчылары эрткен чылын бир инектеи-не 3105 кг. сүттү саап алган. Бо ышкаш чижектерни ам-даа үргүлчүлеп болур.

С. АВРАМЕНКО,
СЭКП Амур обкомунуң бирги секретары.

24 ШАК ДУРГУЗУНДА

Прибалтиканың демир-оруунуң Эстон салбырының хоорайда баран станциязының чүдүрүлге хериминиң иштинде ажыл бүдүн дүн-хүн дургузунда үзүлбес.

Республиканың фанер-мебель фабриказынга херек ыяш Карель АССР-ден кээр, балык комбинаттарынга чуга демир—Запорожьеден, томат пастазы —Молдав ССР-ден...

А орук, көвүүрүглер тудуу? Украинадан келген демир-орук вагоннарындан дужүрген демир-бетон хоолайлар чок болза, оларны канчап тударыл?

Нефтепродуктулар чүдүрген цистерналарның узун-узун составтары база ырактан кээр. Оларның оруу Россия Федерациязының соңгу районнарындан эгелээр.

Чүдүрүлге хериминдеи минута санында республиканың амыдыралынга чугула херек үүлдер-биле доллур чүдүрүнгеи МАЗ-тар, КРАЗ-тар, ГАЗтар үнүп-ле турар. Таллинче кирген болгаш өске хоорайларже чоруткан чүүктүң документилерин 40 кассир дүн-хүн чок кылып турар.

А. ВЫРК.

„ОЛАРНЫҢ АДЫ: СОВЕТ КИЖИЛЕР“

Фронтуже 17 харлыг турган, эки тура-биле чораан мен. Сталинградка болган тулчуушкуннарга кириштим. Эльба хемге четкен мен. Оон инвалид болуп чаныр келдим. Тускай мергежилим-даа, чедип алган эртем-билим-даа чок. Кандыг-бир ажылга кирип алыр дээримге, ыяап-ла шериг билелиимни айтырар турдум. А ында хамык-ла чүвени — бертик-бежелимни бижип каан болгай. Эмчиже чоруудуттулар. Олар черле дужуп бооp ийик бе?! Орук аштакчыны кылдыр ажылдаарын безин чөпшөөрвейн бардылар.

Ам канчаарыл, чүнү кылырыл?

Аас-кежик боop, комсомол райкому мени общежитиеге чурттадып кагды. Тоянчы кижи дег, дүн дүшкен черге хонуп-дужуп чордум. Ам удуур дөжек тыпты бээрге, хөлчок өөрөөн мен. Бир-ле кижи Свердловскиниң демир-орук эргелелиниң сан-хөө албанының начальниги И. В. Петрухновскийге барып кирип көр, деп менээ сүмеледи. Кире бердим. Ол кижиге бүгү-ле төөгүмнү бирдеи-бирээ чокка төө каап бердим.

— Бисте ажыл бар. Колхуунда-ла кижилер-биле ажылдаар ажыл-ла болгай. Топтуг, турштуг болур ужурлуг силер. Шыдаар силер бе?

— Шыдаар мен — деп, комсомолчу сөзүмнү бердим.

Ажылдап эгеледим. Ынчалзажок канчаар-даа кызарымга, балыгларым чер алыспайн турду. Чаңгыс чылда безин эмчиге каш-даа катап чылар мен. Ол хирезинде эрбенниг чаңгыс-даа сөс дыннаваан мен — магалыг-ла эки коллективке кирген болдум. Эмчиге чылырымда, менээ ревизия кылдызынын начальниги А. М. Жүйков, оруктун улуг ревизору Ф. М. Симонов, ревизор-инструкторлар Серов, Бессонов болгаш өскелер-даа үргүлчү кээп турдулар. Оларнын ыныг сагыш чөвангыр чоруун черле утпас мен!

Орук коллективинге чэрби бир чыл ажылдадым. Чэрби бир чыл иштинде ол коллектив мени төрээн оглу ышкаш ажаап келди. Ам-даа мени утпайн чоруурлар.

Дайын, аар балыгланыышкын, кемдээшкин, ол үш хардан эгелеп ажылдааным— бо бүгү кадыкшылымга улуг салдарны чедирген. Фронтуга чамдыкта дүн-хүнү-биле сутга олуруп турган безин аарбайн чордум. А кажан шеригден халажып келиримге, кадыкшылым чоорту баксырап эгелээн. Дөртен бир харлыг турган, инфарктыга таварыштым. Дөртен үш харлыг турумда, ийиги инфаркт киргеи. Дөртен сестей бергеш, мунчурай бердим: үнүм база чиде берген, шимчеп-даа албас апарган мен. Оон ам канчаар, ажылдан үнүп алдым. Кара чааскаан артым. Туруп кылаштап-даа албас мен. Өлүрүм ол-дур деп бодаан мен.

Ынчалзажок өөнүктерим берге байдалда мени утпаанар. Менээ доктаамал кээп, мени ашкарып-чемгерип, карактап турганнар. Кол-ла чүве — мораль талазы-биле деткип турдулар.

— Бажын халайтпа, фронтучу. Дайынга сөөк салбаан кижи, тайбын өйде канчан өлүр боор...— деп, менээ чагып чугаалааннар.

«Шынап-ла хыылаары болгай аан! Чүү дээш чаалажып, ханывысты төккен бис? Сээн дайынчы эштерин болгаш өөнүктерин чүү дээш өлүп турржук? Ам кээп ыглаңназын дээш бе? Чок. Даштын кайгамчыктыг амыдыралды көрүп чыдыр мен. Ынак Төрөөн чуртумнуң канчаар чечектелин турарын көрүп чыдыр мен. Чурттаар херек, чурттаар! Аарыг-аржык бодавайн чурттаар херек!...—деп, чугаалаттынган мен.

Тиилелгениң эрткен 30 чыл оюнга белеткел үезинде мээн амыдыралымга өөрүшкүлүг хүннер болгулаан. Пенсиямны өстүрген. Чаңгыс өрээлдиг чаагайжыттынган квартираны берди. Бо бүгүге өөрүп четтиргенимни илередиптер ындыг сөстер тыпшас-тыр мен. Май айда Москвага чораан, дайынчы эштерим-биле ужураштым. Коллективим радиоприемник бердилер. Свердловскиниң орук салбырының коллективи өртектиг белектерни база берген.

Бо эрткен чылдарда менээ, фронтучу-инвалид кижиге, дузалаан эштериниң дөгереливиниң аттарын адаан шыдавас мен. Олар хөй. Олар ажылда, бажыңнарында, поликлиникаларда, эмнелге институттарында. Оларның ады чаңгыс: совет кижилер. А оларны партия, бистиң Совет күрүневис кижизиткен.

Михаил ИВАНОВ,

Ада-чурттуң Улуг дайынының кирген кижизи, ийиги бөлүктүң инвалиди.

Свердловск хоорай.

ФОТО-ӨРҮЛГЕНИ ШИҢГЭЭДИП АП ТУРАР

МОСКВА. А. А. Жданов аттыг бирги үлегерлиг типографияда фото-өрүлгени шиңгээдип алырының ажылы чоруп турар, ол болза парлап турар номнарга формалар тургузар талазы-биле мырыңай чаа ажыл боп турар. Ооң үндезини — автоматиканы калбаа-биле ажыглаары боп турар. Ооң-биле ыады үжүктерни коргулчун эзилдириинден өрүүрүн сонсадыр, бүдүрүлгениң байдалында хоралыг чорук эвээжээр, күш-ажылчы чарыгдалдар кызырлыр болгаш бүдүрүлгениң культуразы бедиир.

Типографияда дерилгелериң комплекизин тургускан, ол болза бо талазы-биле ажылды чедишкинниг чорударынга боп турар:

Харын-даа бо чылын-на фото-өрүлгениң дузазы-биле 5 муң парлалга ама саазын хемчээлдиг материалды өрүүр, ол типографияның бүгү чыл планының үштүң бир кезии боп турар:

Типографияның коллективи СЭКП-ниң XXV съездизинге хамаарышкан үүлдерни фото-өрүлгениң дузазы-биле парлаарынга белеткеним турар.

ЧУРУКТА: Оператор А. Тузанович болгаш фото-өрүлге цехиниң улуг диспетчери Н. Новикова олар фото-өрүлге машиназының чанында турлар.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

Депутаттыңбулуңу

ЧОРГААРЛАНЫР БИС

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң депутадының демдээн хөрээнде кадзан аныяк эрге «Күш-ажылдың хостуу» совхозтуң төвү—Торгалыг суурның Культура бажыңынга ужуражы бердим. Ол болза бодундан болгаш эш-өөрүмен негелделиг, артык сөске хөнү чок кижи. Алдын-оол Чечек-оолович Кыргыс-биле ужуражыр планым боттанып, чанчыл ёзугдар амырменди солушкаш, хөөрештивис.

Хендергенин чайлаг ховуларынга хенче чажын эрттирген, шагдан бээр малчын Кыргыс Чечек-оолдуң өгү Алдын-оол ажыл-ишчи, чонунга бүзүрелди бичге сеткили, хөй-ниитичи чоруу, бедүүн ажы-чаны-биле, ажылга кызымаа-биле чалап алган. Ол төрээн совхозунуң экономиказын быжыглаар дээш он беш харлыг тургаш-ла ажылдап, барык-ла дурттаалгазының иштинде «бүдүштүг оол», «алдын-холдуг кижи», «мурнакчы механизатор», «сагыш човангыр ада» деп мактанып келген. Ол сөстерни. оон эш-өөрүнүң мурнунга бүгү-ле талазы-биле бүзүредип чораан, ам мырынай улуг бүзүрелге чедип, депутат апарганы Алдын-оол Чечек-оловичке эвес, харын бүгү чангыс чер чурттугларынга чоргаарал.

Мурнакчы механизатор Алдын-оолдуң дугайында «Аржаан» аттыг агитбригаданың бот-тывынгыр артистери мынчаар ырлажып турары таварылга эвес.

Аржаан суглуг Торгалыгда Алдар-аттыг Алдын акый.

Тергиин эки ажылдыг ер Дээди Совет депутады.

Ыр-шоорга, мактал-алдарга ол «Беларусь» деп кан аъды-биле четкен. Ол эрткен 1974 чылда механизаторлар ортузунга калбарган социалистиг чарыштың тиилекчизи болуп, ажылагыйынга чемпион деп хүндүлүг атты 980 га чымчак черни чаргаш, чаалап алган. Ол хүндүлүг атты Алдын-оол Чечек-оолович Кыргыс бо чылын база-да багай эвес күүседип, чайгы үеде совхозтуң № 1 сигенчилер звеновуң баштап алгаш, 1975—1976 чылдың мал чеминин белеткелинче хынамчалыг кирген. Торгалыгның, Кожайның ховуларында бо чылын сиген эрткен чыдаазындан эки үнген, ыяда сарааттар көвүдеп, ажыл-ишчи диниитиг апарганы депутаттың организакчы, башкарыкчы, ажыл-ишчи чоруулган хөй-биле хамаарылгалыг.

Чеди чаштың адазы Алдын-оол Чечек-оолович Кыргыс болуун ажыл-ижи-биле чонунга хүндүткелдит, ынчангам улуг бүзүрелди чаалап алган. Тайбын иштин солдады, амыдыралынга болгаш ажыл-ижинге төлептиг чоруу-биле Тыва АССР-ниң Дээди Совединиге торгалыгжыларны төлөөлеп, бодунуң чангыс чер-чурттугларынга төлептиг боп турарынга чоргаарланыр бис.

Б. МОНГУЛ-ООЛ.

Улуг-Хем район.

Үүлези бүдүнгүр болзун

Тыва улус кижилерге эң экиин күзээнде азы ажыл-херек бүдүрген черге келгенде: «Үүле бүтсүн!» деп өөрээй тыртып каар чаагай чаңчылдыг. Кызыл-садыгның «Саян» универмагынга баргаш, аныяк садыгжы Надежда Мартыненконуң садыглап турарын көргеш, үстүнде бодал сагыжымга кире дүштү. Черле ынчаш ол аныяк уругнуң ажылдап турарын көрген-не кижи аңаа чүгле экиин күзээр боор деп база бодадым.

«Саян» магазин республикада эң улуг садыгларының бирээзи. Ол чүгле кызылчыларны хандырып турар эвес, харын Тываның кайы-даа булуңундан база оон дашкаартан-даа келген кижилериң бараанга хереглелдерин хандырып турар. Ооң садыглаар залдарында кижилер кезээде долу турар. Харын-даа оран-саваның тарҗазындан чамдыкта, ылаңгыя солун барааннар үнгенде, эзлег маанаан кижилер арбыдай бергилээр.

Магазин төн болгаш улуг садыг. Ынчангаш мында садыг талазы-биле мергежилдиг, улуг дуржулгалыг хоочун ажылдакчылар база бар. Оларга Г. Г. Лукаянова, Н. А. Корнилова, Г. А. Федотова, Р. М. Петерина, П. С. Суханова болгаш өскелерни хамаарыштырыр, оларның чонну бараан-биле хандырар дээш кайы хире кызымак, эрссоруктуг ажылдап турарының дугайында хөйну чугаалап-даа, бижип-даа болур. Ынчалзажок магазиниң ажылының, ооң кижилериниң дугайында чугаалажы бээрге, универмагтың директориязы-даа, профсөвилел организациязы-даа, ол ышкаш хоочун садыгжылар-даа аныяктар дугайын, ылаңгыя Надежданың дугайын хөйну чугаалаан турар. Ооң ужурун чугаа сөөлүнде бииян алганым ол.

Бо магазинде аныяк садыгжылар болгаш ажылчыннар дыка хөй чүве-дир. Олар кады ажылдап турары дуржулгалыг, улуг назылыг өөрүнүң дузазы-биле хүндүткелдиг болгаш харысалгалыг мергежилчи шиңгээдип ап турар. Аныяк садыгжыларның дыка хөйү мурнакчы кижилер апарган, шаңнадып-мактадып-даа турар. Харын мооң ужурунда магазинниң удуртулгазы, хоочун кижилери аныяктарынга чоргаарланып, оларның дугайында эки сөстү харам чокка чугаалап турары ол.

Надя Мартыненко 1973 чылда Кызылдың № 3 школазының онгу клазын эки доосхан. Ооң соонда улай өөренирин бичии соңгаарлаткаш, ажылдап көөр деп бодаан. Ооң күзели садыг шутумунче, харын үлетпүр барааннары азы хеп аймаа садыглаар черже тыртынган. Ындыг күзел садыг ажылдакчыларының ажылын бичиизиден-не хайгаарап чораанындан, садыгжы чамдык төрелериниң ажылынга дузалажып чораанындан-даа тывылганы чадавас.

— Школага өөренип турганда, садыгжыларның ажылын дыка чарашынар, сонуургаар кижи мен—деп, Надежда чугаалап турар.— Садыгжы кижиниң холунда өөскү азы хептен хөөрүмге аваа делгелгеге чытканындай чаръш, онзагай ышкаш сагындырар. Садыгжының ол бараанны улуска сүмелеп, тайылбырлаарын дыңнаарга, иениң чагыг-сүмези-биле дөмей кылдыр сагындырар чораан. Ынчангаш-ла садыг ажылынче кирген боор мен— деп, ол сактып чугаалаар. Ол-даа чеп-ле боор.

Мартыненко бөштай Садыг министерствозунуң Кызылда курстар комбинадынга өөренип кирген, ону эки доосхан. Чаа курс доосхан бичии кижини «Саян» универмагче чорударга кайгап-даа, бирде өөрүп-даа турган. Ынчалзажок чаңчыла бодал — үүле эки ажылдаары. Бөштай дузалакчылап, ооң соонда бичии салбырларга аваа садыгжылап ажылдап эгелээн. Улуг магазинге ажылдаарга бергелер турбайнаан. Ынчаарга хоочун эш-өөрүнүң дузазы, Надежданың бодунуң кызымаа ону мунчулдурбаан. Аныяк садыгжы үн бүрү өзүп, ажылынга мергежип чоруп орган. Ооң чазык-чаагай аажы-чаны, хөй-ниити ажылынга идепкейлиг өске өөрүнүң кичээнгейин хаара туда берген.

Надежда Мартыненко ам хөрээжен улустуң белен хевин садар салбырның улуг садыгжызы апарган. Ол дээрге салбыр эргелекчизи-биле кады бир хүн садыглап (азы хереглекчилерге бараан ап берип), бир хүн кассирлеп ажылдаар хүлээлге-дир. Комсомолчу кыстың садып алыкчыларга эзлдээн, оларга бараан сүмелеп билирин, ажылынга шалыпкын болгаш харысалгалын хоочун өөрү безин магадаар. Ынчангаш ооң ажылдап турары, универмагтың база мурнакчы садыгжызы Г. Г. Лукаянованың эргелекчилээнге бо салбыр бо чылдың бирги чартында барган саарылгазының планын 113,3 хуу күүсеткеш, үүле универмагта эвес харын Кызыл-садыгда бирги черлериниң бирээзинче үнген. Салбыр үүле бо удаада эвес, харын барык-ла доктаамал бирги одуругда чоруп турар.

— Мартыненко бисте бүдүн чартык чыл ажылдап турар. Магазиниң дирекциязында-даа, садып алыкчыларның-даа талазында чаңгыс-даа чеме, хомудал дыңнап көрбээн—деп, «Саян» универмагтың директору Лидия Николаевна Корягина чугаалап турар.— Бо дээрге бистиң эң идегелдиг аныяк садыгжывыс, идепкейлиг хөй-ниитичивис, комсомол организациязының секретары, секретарь боорда — аныяктарның өзүлүг баштакчызы хыс үүве.

Шынап-ла Надежда хөй-ниити шутуму-биле хемчегелиниң идепкейлиг киржиктизи, организакчызы. Хоорайга азы оон дашкаар-даа шеф, воскресник болурга, азы ярмарка организастаар, кудумчага садыглаар апарганда, бүдүрүлге коллективтеринче үнүүшкүнүг садыг организастаарга Мартыненко хамыкты мурнап киржир. А ооң үлегери-биле магазиниң 46 комсомолчулары база үнүптер.

Бо хүннерде «Саян» универмагка Надежданы көрбес силер, эргим номчукчулар, садып алыкчылар. Надя ам Таңды районда «Россия» совхозтуң делгем шөлдериниде. Мал чеми белеткежиринге коллективтен кижилер чоруур апаарга, Надежда Мартыненко ийи комсомолчу өөрү — Люда Гордейчук, Галя Меркушева олар-биле ынаар чоруур күзелин хамыкты мурнай илергейлээннер. Ынчангаш олар «Россия» совхозка мал чеми белеткежин бээри-биле 20 хонук хуусаалыг чеде бергеш, ында комсомолчу отчугаш-биле эрес, шалып ажылдап турарлар.

Аныяк садыгжывыстың кол мергежилинге үүлези бүдүнгүр болзуи, түр барган ажылынга чоруу чогунгур болзун деп, тыва улустуң мерген угаанныг өөрээли-биле күзеп каалыңар.

С. ЧИГЖИТ.

ЧУРУКТА: аныяк садыгжы Надежда Мартыненко.

А. ЗАЙЦЕВТИН фотозу.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

АЖЫЛ-ХЕРЕКТИҢ ДЕЛГЕМ ҮНДЕЗИНИ

Европага айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың чедишкиниг доозулганы-биле база ол Чөвүлел хуралга СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң кылган чугаазы-биле холбаштыр янзы-бүрү чурттарның янзы-бүрү политиктиг үзел-бодалдыг күүне болгаш хөй-ниити ажылдакчылары СЭТА-ның корреспондентилеринге медеглелдер кылгылаан.

А. КАРЬЯЛАЙНЕН, политиктиг кескү ажылдакчы, ниити-европа Чөвүлел хуралынга Финляндияның делегациязының кежигүнү:

Мен бодаарымга, СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежнев Европага айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың характер-шинчизни болгаш ужур-дузазын бодунуң чугаазында тодаргай болгаш боттуу-биле илереткен. Ооң чугаазында тайбыңче Совет Эвилелиниң политиказынга мөзүжүп шыпаржаан доктаамал түткүл тодаргай илереттинген. Л. И. Брежнев күүнелериниң бот-боттарының арызында харылзааларның принциптерни Чөвүлел хуралга чүүлдүг деп көргенинин түңнелинде кады ажылдажылгага ажыттынып турар болдунар тодаргай арганларны улуг ужур-дузалыг деп санап турар дээрзи илден-дир.

Б. ШВЕСТКА, ЧССР-ниң Европаның айыл чок чоруу дээш комитединиң даргазы:

Л. И. Брежневтиң Хельсинкиге кылган чугаазы делегейниң хөй-ниитизиниң кошкаш дивес кичээнгейна бодунуң программчы чоруу-биле, келир үеже түткүлдүү-биле хаара туткан. Ында делегейниң бүгү-ле ак сеткилдиг кижилериниң күзел-бодалдары илергейлеттинген.

К. ЛУБКАНОВ, БУР-ның Улустуң Хуралының даштыкы херектер талазы-биле комиссиязының кежигүнү, БКП ТК кежигүнү:

Совет Эвилели болган Л. И. Брежнев боду тайбыңның түгүн бедик тудуп турар. Бүгү кижи төрелгетен оларга ол дээш ам болгаш черле хажанкеззеде өөрүп четтирин чоруур апаар.

Ш. ДЕРНБЕРГ, ГДР-ниң Европага айыл чок чорук дээш комитединиң чиңгине секретары:

Социалистиг дем каттыштырылга чурттары-биле чергелештир Европаның тайбыңга мнакшылдыг демократтыг хөй-ниитизи Европаның политиктиг ареназында үндезин өскерилгелериниң эң чугула шимчедикчи күжү боор келген болгай. Чогум-на ооң ужурунда хөй-ниити болгаш улустар Хельсинкиге шинтпирлеттинген үүлдүң боттаныышкынын политиктиг болгаш моральдыг контролунга тургузар, ооң-биле чавырылдырыышкынның чайгылын чок уламчылаарынга дузалаар деп долу шинтпирлиг.

Г. УИНСТОН, АКШ-тың Компартиязының Национал даргазы:

Хельсинкиге болган Чөвүлел хуралдың ужур-дузазы, эң ылаңгыя үүдел дээрге чепсегленишкиннери кызыгаарлаарының айтырыын шинтпирлээринге чугула салыышкынны ооң киргениде болур. Эңдере чепсегленишкин болгаш шеринг чарыгдалдарын көвүдедир чорук «соок дайынның» уржук-түңнели болбушаан, чавырылдырыышкынның принциптериниге, Европаның болгаш бүгү делегейниң улустарының эрге-ажыктарынга чөрүшкек боон турар.

Э. ШАРФ, Австрияның Компартиязының ТК-зының Политбюро кежигүнү:

СЭКП ТК-ның Чиңгине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазы ниити-европа Чөвүлел хуралының дээли чадазы болган. Ол — келир үеже аттыгып түткээн чугаа-дыр.

К. ЕСПЕРСЕН, Данияның Коммунистиг партиязының даргазы:

Хельсинкиге болган ужуражыышкын — Европаның бүгү улустарының дүшкүүрлүг чорукту чазырылдырары дээш дениселинин түңнели. Дайын сөөлүндеги кызыгаарларының үредил хажыттырмас чоруун болгаш өске күүнелериниң иштики херектериче холгаарлаазының шыңгыы чоруунуң принципин байырлыы-биле бадытказаш, ол ужуражыышкын чер кырында тайбыңны болгаш айыл чок чорукту быжыглаарының чаа болдунар аргаларын ажыткан.

Х. Д. МАЛАВИЯ, Индияның Национал конгресс партиязынан Индия парламентизиниң депутады:

Ниити-европа Чөвүлел хуралын чылдырып чорударының идеязын эң баштай Совет Эвилели ийин үндүрген болгаш, адак сөөлүнде, ону Барын чүк деткээн деп чүве тодазы-биле билдингир болгай.

Индий кижи болганымда, мен Хельсинкиге ужуражыышкынның ужур-дузазы Европа диптен ырак дашкаарлап үнер деп санаар мен. Чурттарның арызында харылзааларына колдакчы үүл боон эгелеп турар чавырлыышкын ёзузу Азия диптиң мурнуу кезээнде-даа байдалдың чогумчуурунга чаагай салдарын чедирер апаар дээрзи чигзиниг чок.

А. КАРРИЛЬО, Мексиканың Национал конгрезиниң даштыкы херектер талазы-биле сенат комиссиязының даргазы:

Хельсинкиге болган Чөвүлел хуралдың алыс сорулгалары делегейниң бүгү улустарының тоң чугула эрге-ажыктарынга, дүшкүүрлүг чорукту улам ыцай чавырылдырарының, улустар арызына тайбың хожа-хелбээ догуннаашкын принципин быжыглаарының эрге-ажыктарынга үүлдежин турар.

Хельсинкиге дугурушканын ёзугаар

БЕРЛИН. (СЭТА). ГДР биле Канада август 1-ден эгелеваш боттарының арызынга дипломаттыг харылзааларны доктаадын тургускан. Ийи талалар дипломаттыг төлөөлекчилерин элчиннер деңнелинге солчур.

Ол дугайында дугуржуушкун ГДР-ниң делегациязының баштыны, ГСЧП ТК-ның Бирги секретары Э. Хонеккер биле Канаданың делегациязының баштыны, премьер-министр П. Трюдонуң арызынга Хельсинкиге болгулаан ужуражыышкыннар үезинде чедип алдынган.

БҮГҮ ДИПТЕРДЕН

БОННН. Школалар болган гимназиялар башкыларының арызында өзүп турар ажыл чок чорукка удур дүрген хемчегелерин ап чорударынче ГФР-ниң эрге-чагыргаларынга кыйгырыгны чырыдыышкын болгаш эртем албан черлериниң ажылдакчыларының профсөвилели үндүрген. Албан ёзузунуң сантүүнүн ёзугаар алырга, башкыларның арызынга ажыл чок чорук келир чылын 10000 кижи чедер деп, ол профсөвилелдиң даргазы Э. Фристер онзалан демдеглээн. Ындыг байдал чырыдыышкын талазы-биле политиканың долузу-биле буурап дүшкенин хереглелеп турар деп, ол демдеглээн.

РИМ. 1976 сан-хоо чылында Италияның күүне бюджединиң төлевилелин 11,5 миллиард лира дефициттиг кылдыр планнаан. Ол дугайын министрлер төвүлелиниң аңаа болган хуралынга чарлаан. Хуралга бюджеттиң төлевилелин болгаш экономиктиг өске-даа айтыгларны чугаалажып көрген.

Министрлер төвүлели 1976 сан-хоо чылында күүне бюджединиң төлевилелин түүлүг деп көрген.

БАГДАД. Чуртту индустриализастаарының политиказын боттандырарда Иракты чаза экономиканың күүне секторунуң хөгжүдезинин мурнаарынче сагыш салып турар. 1975 чылда үлетпүрге капитал салыышкыны 294 миллион динар болур, оларның 269 миллионун күүне секторунче чорудар деп, «Тарикаш-шааб» солунга бодунуң интервьюзунга үлетпүрүүн болгаш бойдус байлактарының министерствозунуң хөй-ниити тудуунуң департаментизиниң кол директору С. Аш-Шейкли медеглээн.

Иракта 379 үлетпүр объектилерин тударынга лицензиялаары берген. Оларның иштинде күүне секторунуң 13 бүдүрүлге черлерин тударынга 210 мли. динарны үндүрген.

БИСАУ. Ногаан Шенек ортулухтарының республиказының найысылалы Прая хоорайда неделя саныда үнер «Вош ди пову» (Улустуң үнү) деп солун үнүп эгелээн. Ооң баштайгы дугаарында аныяк республиканың амыдыралының янзы-бүрү талаларының дугайында болгаш ол ышкаш хөй-янзы даштыкы информацияны парлаан.

БЕРЛИН. Лейпцигке бо чылдың август 31-ден сентябрь 7-ге чедир болур делегейниң чаңчыл болган күскү ярмарказынга делегейниң 50 чурттарындан даштыкы садыгның 6 муң каттыжыышкыннары киржир деп, Берлинге болган парлалга конференциязынга Лейпциг ярмарказының кол директору Ф. Вонзак дыңнаткан. Делегейниң чүс чурттарындан садып алыкчыларның, эксперттериниң болгаш эртемденнериниң улуг болуу келир деп, ол медеглээн.

НЬЮ-ЙОРК. Кубага революцияның тиилелгезинин соонда эң-не баштай балеттин америк театрының концерт программазынга кайгамчык Куба таңцычы Алисия Алонсо ойнаан. Куба таңцычы Хорхе Эскивель-биле ол Чайковскийниң «Куу-хөлү» деп балединиң ийин кезээнден үзүндүүнү күүсеткен. Көрүкчүлер куба артистериниң оюнунга диниттиг болгаш үр адын часкаашкыны-биле байыр чедиргеннер.

ТАНАНАРИВЕ. Индий океанда Реюньон деп бичии ортулукту кайгаш, ажыл дилеп чорукан ажылчы чонларның ядарыңгай байдалының дугайын «Темуаньяк» деп Реюньон Коммунистиг партиясының органы солун дыңнаткан.

Амгы үеде чурттуң ажылчын аңгызының чартыы — 45 муң ажыг кижи амыдыралга херек акша-хөрөнгүнүн төрээн чурттундан ырак черлерден ажылдап ап турар деп, солун медеглээн. Дээре амыдыралды дилеп тып алыры-биле чыл бүрүзүнде ортулуктан 5 муң аныяк ооллар болгаш кыстар чоруп турар. Даштыкыга реюньончуларга эң-не кудуку деңнелдиг ажыл төлевири болгаш хөй кижилиг чуртталга черлери таваржып турар.

КАРАКАС. Бо чылдың июньда Венесуэланың чурттакчы чонунуң саны 11 миллион 993 муң кижи четкен. Оларның барык-ла чартыы —15 хар чедир бичии уруглар болур. Ол дугайын Венесуэланың экономика хөгжүдезинин министерствозунуң статистика эргелели дыңнаткан.

(СЭТА).

Чаа чазак тургустунган

ЛИССАБОН. (СЭТА). Португалияның премьер-министри Васку Гонсалвиш даргалаан чаа чазаа тургустунган. Ол дугайын республиканың президентизи Кошта Гомеш Европага айыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралга киржири-биле Хельсинкиже ужудуп чоруурунуң мурнунда аэропортка болган парлалга конференциязынга тускайлан чарлаан.

Чазактың составы сөөлүүрдир чарлаттынар. Чаа чазактың кежигүнүнери боттарының даңгыраан президент Кошта Гомештиң Хельсинкиден эзи чедип келгениниң соонда бээр.

Хөй уругларлыг иелерни „Иениң алдары“ орден-биле болгаш „Иениң медалы“ медаль-биле шаңнаар дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң

Ч а р л ы ы

ССРӘ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң өөрүнээзиндеш шаңнаары болза:

БАЙ-ТАЙГА РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иени «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I-ги ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анчымаа Салчаковна **Сарай**— «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иени ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Көк Маадыр-ооловна **Иргит** — Бай-Тал суурда өг-бүле ээзи.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Майны Иргитовна **Дамбыа**— «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Чаңден Канчыровна **Доңгак** — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

Зоя Күжүгетовна **Шагаачы**— Шүй суурда өг-бүле ээзи.

Елизавета Хертековна **Ширинмей** — «Мурнакчы» колхозтуң колхозчузу.

БАРЫЫН-ХЕМЧИК РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Айын Кенденовна **Саая** — Эрги-Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Суур-Бараан Хомушкуевна **Хомушку** — Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Күжүгет Хуруматпаевна **Даҗы-Сегбе** — Аксы-Барлык ортумак школазының ажылчыны.

Раиса Диничиевна **Күжүгет**— «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Бопунмаз Мыртыковна **Ондар** — «Шекпээр» совхозтуң ажылчыны.

Бышкак Сендажиевна **Саая**— Барлык суурда өг-бүле ээзи.

Норжуцмаа Комбу-Сюрюновна **Саая** — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Досунмаа Сюрюновна **Хомушку** — Эрги-Барлык ортумак школазының ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Өлчеймаа Сюрюновна **Маадыр** — Ак-Довурак эмнелгезиниң санитарказы.

Борбакай Чугдуровна **Саая** —«Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Дагаа Нүржүтовна **Саая** — «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Кертик Хереловна **Саая** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Кара-кыс Ымый-ооловна **Саая** — Алдын-Булак суурда өг-бүле ээзи.

Клара Хлаковна **Хомушку**— «Хемчик» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Шура Ооржаковна **Кызыл-оол** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

Бичей Балгановна **Монгуш**— «Барлык» совхозтуң ларек садыгжызы.

Бичии Чадамбаевна **Саая** — Аянгаты ортумак школазының башкызы.

Кертик Сарыгларовна **Сарыглар** — «Барлык» совхозтуң ажылчыны.

КАА-ХЕМ РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Чашпай Кеабаевна **Салчак**— «Ленинчи орук» совхозтуң ажылчыны.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Көк-Уруг Михайловна **Мижит-оол**—Суг-Бажы суурда өг-бүле ээзи.

Еимаа Санмаевна **Шомукпан** — «Коммунизмче орук» колхозтуң колхозчузу.

КЫЗЫЛ РАЙОН

Сес уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Сара Николаевна **Күнээ** — Тере-Хөл сельпозуның ажылчыны.

Чеди уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ III ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Севялбаз Хүрбеевна **Чыпсын** — Кунгуртуг эмнелгезиниң ловары.

Зоя Кириловна **Шожун** — «Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Алды уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Нина Максимовна **Шыырак**— «Тере-Хөл» колхозтуң колхозчузу.

Беш уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ МЕДАЛЫ» МЕДАЛЬДЫҢ II ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Анна Максимовна **Күнчүн** — Тере-Хөлде уруглар садының ажылчыны.

Бичиинай Сергеевна **Шыырап** — Кунгуртуг школазының ажылчыны.

МӨҢГҮН-ТАЙГА РАЙОН

Тос уругну божаан болгаш кижизиткен иелерни «ИЕНИҢ АЛДАРЫ» ОРДЕННИҢ I ЧЕРГЕЗИ-БИЛЕ

Барган Аракчаевна **Аракчаа** — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

Дыртык Ымыевна **Иргит** — «Мөгей-Бүрен» колхозтуң колхозчузу.

Балган Балчыровна **Серен** — «Малчын» колхозтуң колхозчузу.

(Уланчылыг).

Чилиде шериг-фашист ёзу-чурум патриоттарны каржызы-биле шаажылан турар. Фашизмге чилиде уустуң тиилеериниң чайлаш чогунга олардың бүзүрелин чок кылып каар дээш оларны хилинчектээшкиннерге болгаш дорамчылаашкыннарга, аштаарынга болгаш доңуп дожаарынга таварыштырып, кара-бежиннарга, концлагерьлерге олуртуп турар.

(Тенниг суурган демирде: «Хунта — хосталга болгаш демократия-дыр» дээн шоодуг бижин).

(СЭТА-ның фотохрониказы).

«АРКТИКА» КАРАВАН ЭДЕРТКЕН

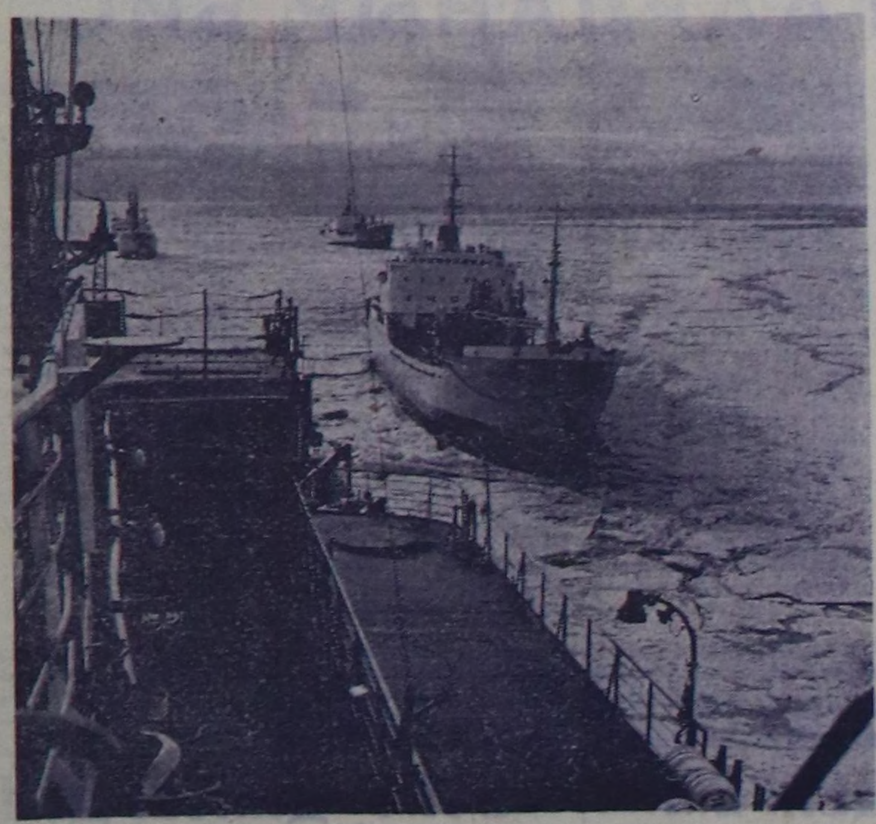

Енисейниң дожун атомоход «Арктика» бузулдур идип эрте бергеш, транспорт судноларының баштайгы караванын Енисейниң порттарынче үндүргүлепкен. Ол ажылды кылырына дош бузар ол начыңга түгле бир хонук негеттинген. Доштуң байдалы бодунуң шыңгыы негелделиг болур, ынчангаш «Арктика» суднолары шуут сөөртүп алгаш киргилеп турган.

ЧУРУКТА: Карск далайының Енисей мугулдурунуң доштарында «Арктиканың» орук ажыдып бергени баштайгы суднолардыр.

(СЭТА-ның фотохрониказы).

ДУРЖУЛГА СОЛЧУП...

Кыргыс ССР-ниң Эртемнер академиязының түрк дылдар талазы-биле секторунуң болук эртем ажылдакчылары — филология эртемнериниң кандидады, улуг эртем ажылдакчызы Кадырбак Аширалиев, секторунуң улуг эртем ажылдакчызы Сагалы Сыдыков, филология эртемнериниң кандидады Алжар Исабекова болгаш аныяк эртемден Мамыр Толубаев олар Тываның дыл, литература болгаш тоогунуң эртемшинчилел институдунга кээп чорааннар. Оларның соруулгазы —Мурнуу Сибирьниң түрк дылдарының — тыва, хакас, алтай — лексиказы-биле ниити кыргыс дылдың лексиказын деңнээр соруулга салгаш, аңаа хамаарышкан материаллар чыып келген.

— Тываның эртем ажылдакчылары база бистиниге кээп, кылган ажылдарының талазы-биле дуржулга солчуруп күзээр-дир бис—деп, оларның удуртукчузу К. Аширалиев чугаалаан.

Кыргыс эртемденнер Абаканның, Даг-Алтайның эртемшинчилел институттарынга барып, материаллар чыып алгаш, чанарлар.

М. ХЕНЧЕ-КАРА.

МАКТАЛДЫГ ЯСЛИ-САД

Барын-Хемчик районда «Хемчик» совхозтуң «Хүнчүгеш» садиги болгаш «Чечек» деп уруглар яслизи мырынай кожа. Олар ийилзөн районда эки ажылдыг деп мактадып турар. Ында садикте совхоз ажылчыннарының болгаш тускай эртемниглериниң 70, а яслиде 30 уруглары хаара туттунган. Ында бүгү-ле таарымчалыг байдалды тургускан.

Шевергин чараш туттунган ол бажыңнарже чоокшулап олурда-ла, херим иштинден бичии уругларның хөглүг ыышмазын дыңналып кээр. Уруглар ойнаарынга копчуг ынактар, олар ойнап тургаш, найыралдын, бот-боттарын хүндүлежир чоруктуң «куспаанче» чайгаар-ла кирип, күш-ажылдың бөлүүн хевирлеринге чоорту чанчыгып бар чыдар. Ынчангаш уруг-дарыгны коллективке кижизиделиниң чугулазын, оон боттуг салдар чедирер күүнүн садиктин болгаш яслиниң ажылдакчылары эки билир. Садиктиң эргелекчизи Ондар Хувар болгаш яслиниң эргелекчизи Кок-ыс Папың олар ажылды эки удуртуп, кызымаккай ажылдап турар.

Ол ийи уруглар албан черлериниң иштики дерилге, каасталгазы келген аалчыларның сонуургалын хайныктырып, кичээнгейин чайгаар-ла хаара туда бээр. Ында ада-иелер болгаш санитар булуннары база лозун, плакат, стендилер, фотомонтажтар көрүштүг, чараш.

Чаңгыс херим иштинде турар ясли болгаш садиктиң даштыкы байдалы база-ла таарымчалыг. Ында ногаан үнүш-бойдус болгаш чечек, чимис сагланнаан. Ынчангаш херим иштинин ындазында серинин кончуг. Ыяштан шевергин чаран кылган автобустар, чиик машиналар болгаш самолеттар дээш ойнаар түвелер-ле хөй. Ында тыва өгну кылганы черле онзагай чараш. Он беш орун кирер, он ийи ханалыг өгну чайлаглаарынга ажыглаар дээш тиккен. Оон ынай кино, концерт үндүрер театр бажыңы база-ла таарымчалыг кылдыр туттунган.

Садикте биче чаштар хонуп, хүнзеп чурттап турар. Олар ону азлзынып, пат ижигип калган, садиктиң ажылдакчылары оларның чоок, төрөөн кижилери ышкаш апарган. Бо чаа өөредилге чылында 28 оолдар, уругларны школаже байырлалдыы-биле үдээринге садик белеткенип турар.

Уруг-дарыгның кижизидилгезин, амыр-дыжын организаттаарынга ясли-садиктиң бүгү ажылдакчыларының болгаш кижизидикчилернин ролю улуг. Мында хүлээнген ажылынга кызымактарның саны эвээш эвес. Ясли-садиктиң кижизидикчилери Хомушку Кежикмаа, Кара-оол Бапуу, Ооржак Долгар, Хомушку Өпей, баянист Галина Саая, ажаакчылар Саая Дүктүг-оол, Саая Досумаа болгаш өскелер-даа эн кызымаккай ажылдап, шаңнадып-мактадып турар.

С. ТАВА-САМБУУ.

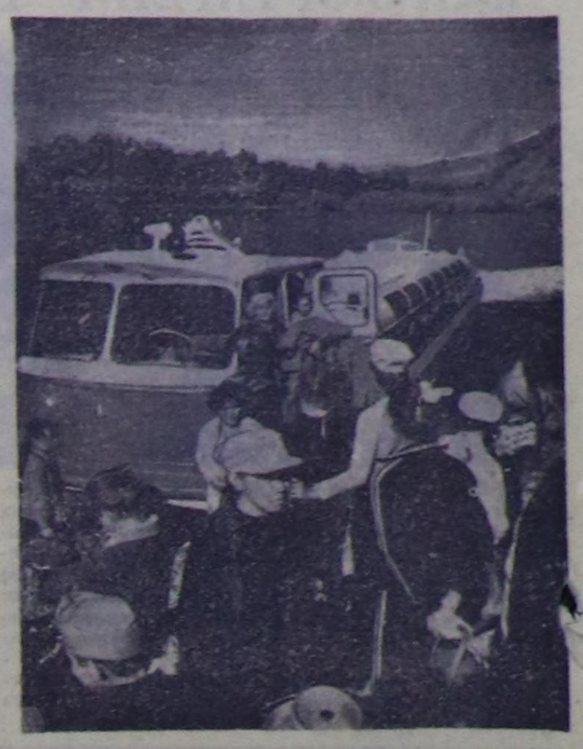

Кызылдың улуг-даа, бичии-даа нижилери «Заря» теплоходбиле Улуг-Хемнеп селгүүстээринге ынактар. Бо чурукта — Г. Сиротинниң «селгүүстээшкин үезинде» деп фотоэтюду-дур.

„АЯННЫҢ“ КӨРГҮЗҮГЛЕРИ

Кедээ ырак-узак черлерде чурттап, ажылдап турар ажылчылерни эрес-кежээ күш-ажылче сорук кирер бо чугула соруулганы Улуг-Хем районунуң Арыг-Үзүүнде «YTKA 25 чылы» совхозта комсомолчу апыяктарның «Аян» агиткультбригадазы чедишкиннинг боттандырып турар.

Хову-шөлде бригадаларга болгаш инек фермазынга айда ийи удаадан эвээш эвес солун программалыг концерттерни бот-тывынгыр артистер бараалгадып турар. Арыг-Үзүүнде Культура бажыңының чанында бо агиткультбригаданың делгеренгей программалыг, бедик идейлиг концерти эгелээр мурнунда делегей байдалының болгаш чурт иштинде ажылагый, эртем-техниканың депшилгези-биле холбашкан айтырыгларга хамаарышкан темаларга лекция, беседаларны совхозта ВЛКСМ комитединиң секретары Н. Изместьев, Культура бажыңының директору А. Сагаан-оол олар номчуп турар.

Агитбригада совхоз девискээринден дашкаар хоорай, суурларга база аалдаарын планнап турар.

С. САНДЮ.

БОЙДУС УЛУҢУ

БАЯН-КОЛДУҢ ХАЙЫРАЗЫН КАМНАЗА

Баян-Кол — аң-мең, кат-чимис ораны, хайгамчык байлак өр. Өшкүлүг-Даг, Телиг-Хая, Хүлбүс-Даш ынчаар элик, хүлбүс, те, чуңма, булан, буур, сыын, мыйгак—бир мөөң болуп алган тайга сыын дургаар чаттыла берген шөлээн оттап чоргулаар. Улуг-Кашпалдарның бетинде Хөлүг-Аяңның улуг хөлдеринге чайгы үеде бүгү-ле аңнар чыглып кээр. Бо черлериң аттары безин аң-меңниң албээн тодаргай херечилеп турар ышкажыл. Ам ол черлер-биле эрткен кижи үн алчып огуржуп тургулаар элик-хүлбүстүң эткир өөрүнде сыын, мыйгактың үнү дыңналбастаанына мырыңай эллепсинер. Ол-ла чоруп чораш, кижи эскерерге, Кызыл-Хаш-Бажы, Кошкар-Арт, Суглуг-Хем тайгаларында оруктарда «Газ-69» машинаның истери шыырланы берген чыткылаар.

Бойдус камгалалының талазы-биле ажыл бистиң районуңуң девискээринде четпес тургустунган деп бодаар мен. Маңаа чижек кылдыр, Баян-Колдуң девискээринге түгле эрткен чылын безин дөрт катап өрт болганын айтып каайн. Оон ынай Узун-Сайырның Кара-Хая аргалары ийи удаа өрт-тенген.

Бойдусту камгалаары боттарывыстан хамааржыр турда, чамдык малчыннарның талазындан ээ-харысалга чок, ажы-төлүн чагып сургавас түүлдериниң ам-даа бары чажыт эвес. Ада-иезиниң шөлээ чөпшээрели чокка аът-хөл мунгаш, ээн тайга сыныг каттаар, тооруктаар элээди уругларның чоруп турарын черле хоруур болза эки деп саналдыг мен. Оларның чамдыызы аңаа баргаш, одаг салып алгаш, тоорук өрттедир. Оон кедерезе таакпылаар чорук чаш кижиниң кадыынга-даа хоралыг, арга-арыгга өрт үндүрүп болур айыылдыг-даа.

Мал одарлары—кыштаг чоогу черлер өрттенирге, хараган, сөөскен, хола-хараганнарны өрт чип каптарга-даа, ооң орну сүүр-сүүр төпчүгештер болуп кургап када берген болур. Аңаа мал кадарары, ылангыя адыр дуюглуг инек, хой, өшкүге кончуг айыылдыг. Чүге дээрге олар дуюглар аразынче болганчок-ла кадалы бээр. Бо кыжын Кара-Хая баарында кыштарга О. Доллаттың кадарган хою, инээ аскактааш турып берген. Кадарчы сезиниги, малдарының дуюгларының аразын хынап көөрге, өрттенген хараган хоорааларынга кадай баскылаан балыглар изи бар болгулаан.

Хөө-Саа, Кара-Балык деп черлерге көк кат хөй үнер болгаш, түгле Баян-Колда эвес, Улуг-Хем районунда сураглыг. Сөөлгү чылларда шак бо чаагай амданныг каттың үнүш-дүжүдү чылдан чылче эвээжеп турар апарган. Ооң чылдагааны катты чыырда, ону кам-хайыра чокка демир шүүрлер-биле сывындап дыраарга, каттың бүрүлери сойдунуп хаар. Ооң ужурунда шаанда кат-чимис элбек турган чамдык аңнар куу арысканнар апарганы хараааныгыр.

Баян-Кол суурнуң балыы чоокка чедир-ле тараа суттарар бугаларга безин эңмежок боор түве болгай. Ам бугa суу хамаан чок, улуг хем уннуудан-даа балык тудуп аары бергедээн. Ийи-чаңгыс төтчегленчи хөөнүүг кижилериниң янзы-бүрү частыр будумелдер-биле балыкты узуткап, хоранган турарындан шак мынлыг каракка чаржынчыг түүлдер амыдыралда бар болуп турар-дыр.

Бойдус камгалалы — бүгү ниитиниң хереэ. Ынчангаш бо чаагай херекте кижи бүрүзү идепкейлиг киржири чугула.

К. ОЙДУП-ООЛ.

БОЙДУСКА ЫНАКТЫҢ ЧАГЫЫ

Бичии өөнүктерим —школачы чаштар!

Чай — шагның дөрт эзлчээниң магалыг үези. Ынчан бойдустуң амылыг амытаннары-даа, үнүш-байлаа-даа кайгамчык! Бойдустуң бир кол байлаа — аң-мең болгаш балык-байлаң. Ол бүгүнү камгалап карактаары — бистиң ыдыктыг хүлээлгевис.

Үнүш-бойдусту камгалап карактавас болза, өрт-халаптың айыылындан хүл-хуюк кылдыр өрттенип, хоозурап каар таварылгалар турар. Ындыг чорук овазырымчалыг эвес, харысалгазы кошкак ийи-чаңгыс кижилериң талазындан болу бээр. Чамдыкта арга-арыг иштинге агаарлап, ойнап азы походтап чораан от салып ойнаар бичии кижилериниң буруузу-биле өрт үнүп, үнүш байлакты узуткап кааптар боор түведир ийин, уруглар. От-биле ойнап деп чүвениң хоразы улуг. Отка бүзээледип, өрттенип болур таварылгалар база бар.

Ам чогум-на чайның балыктаар иниг түлүк үеин. Ындыг-даа болза балыктаарда база серемчилелдиг болуру чугула. Балыктап чоруурда ада-иезинге чугаалап каар, оларның чөпшээрели-биле балыктаар. Хем уну-биле балыктап чораш, сугда балык көрүп каан, кичээнгейлиг хайгааралды чорутпас болза, кадыр азы ирик эрик кырындан тайгаш, хемче дүже бээр —айыыл болуру чугаажок. Оон аңгыда ийи суг аразынга балыктап чорда, тайгага чаъсчайык болганы-биле хенертен хем үеренер улгаткаш, халап таварыштырып болур. Ынчангаш балыктаарда сугнуң теренин, эриктиң бедиин болгаш ооң быжыын хынап алыры чугула эвеспе, уруглар. Силер чугле болуларны камгалаары-биле ойлешпейн, балыктарны салым-чолунче сагыш салырын база утпанар. Балыктап турар хемче керосин азы креолин кудуп турган шилдер, чугай холумактыг будумелдер октап болбас.

Ам чайгы үеде чүс-чүс пионер уруглар дыштанып, походтап турар. Олар туристи селгүүстээшкиннер үезинде кодан, дилги, элик болгаш оске-даа дириг амытаннарның ооллдарынга таваржы бээр. Бир эвес школарда амылыг амытаннар кадагалаарынга кылган чер чок апарза, оларны тудуп, иезинден чарыш, хилинчектээн ажыы чок.

Эргим уруглар, үнүштү камгалап, ыышка болгаш катчимиске хоралыг куттарны узуткап чок кылып турар кымыскаяктарны камгалаары тергиин ажыктыг. Ону өглүг кымыскаяк дээр. Ол ыяш аразында чурттап чоруур. Оларның өөнче хоралыг түүлдер октавайн, харын чемин кылдыр бичии куттардан каап бээрин сактып алынар.

Маңаа чижек кылдыр бодумнуң көргеним таварылганы кысказы-биле чугаалап көрейн. Оон бээр ам бир чыл боп турар түве. Бодум хуумда бойдустуң байлактарынга кызыгаар чок ышак кижи мен. Ынчангаш зоология эртемнинин доктору, профессор Павел Иустинович Мариковскийниң кымыскаяк дугайында бижээни «ыяштың бичии ажылдакчылары» деп номун номчаан, улгаттырар шил садын алгаш, кымыскаяк амыдыралы-биле таныжып эгеледим. Ол меңээ кончуг солун болган. Бир-ле хүн алаак иштинге кылаштап чоруурумга, бир өг ишти кызыл кымыскаяктар канчаар-даа чай чок ажылдаан турлар. Чамдыктары чуургаларын хүн чылыынче үндүрген, өскелери өөн септээн, үшкүлери аннаан: чиир куттар чүүктеп алган, ана кыйбыннаар түве, харын чаптанчыг-даа! Баштайгы хүн оларның чоогунда чаш теректиң бүрүлери бүрүжүп, борбак-борбак түвелер үнүп келген турганын көрген кижи мен. Бир чеди хонук чеде бергенде, оларга белек кылдыр чиир чем чүүлү ап алгаш, чеде бээримге, ук өгде эвээш кымыскаяктар арткан. Өскелери өөнден эгелээш, мээң ооң мурнунда көргеним аарыг терекке чедир орук кылып алган ол-бо чүгүржүп түрлар. Терек биле өг аразы барык 20 метр чыгыы түве болгай. Терекке чедип келгеш, көрүп турарымга хамык кымыскаяктар теректи шыва берген. Чамдыктары борбак түвелерни чара ызыргаш, оон бичии ак куттар ужулган, өске болук кымыскаяктар оларны өөнче алгаш дажыглаш чоруп турлар, харын-даа аразында чугаалажып алганзыг. Мен оларга белээм берип каан, шаптык кылбайн чаныш келгеш, барык он хире хонукта барбаан мен. Демги-ле кымыскаяктарымга дараазында чеде бөлдим. Аарыг теректиң чаш бүрүлери ырактан-на хүн хереллинге чайынаныш тур. Канчангаш-ла көөрүмге, кымыскаяктар өөнүң орнунда ирик терек ышталып, хып чыдыр. Ону үрээн истерни хынап көөрүмге, бичии уруглардың болду. Олар өгну өрттеткеш, кымыскаяктарның чер иштинче кирер үнгүрүн дуглаан каапкан болду.

Кымыскаяктарның камгалап алган терээ ам ёзулуг кан кызык болган. Мындаа чаа ооң чанынга баргаш, хөлегезинге селгүүстеп дыштандым-даа.

Уруглар, Төрөөн чурттуң амылыг болгаш үнүш байлактарынга ынак болунар. Бойдустуң байлаан үнеленер, аңаа чоргаарланып, ооң каасчаражын камгалап карактанар.

В. КӨК-ООЛ.

ХОРАЛЫГ КУРТТАРНЫ УЗУТКААР

Республика солуннарының арыннарынга парлаттынган бойдус дугайында материалдарны улуг сонуургал-биле номчуп турар мен. Ылангыя бижикчилер А. Дугаржап, Б. Монгул-оол оларның материалдары кижиниң сагыш-сеткилин чайгаар-ла хайныктырып кээрдир.

Мен маңаа чаңгыс-ла хараадаксан чоруур айтырыым дугайында бижикседим. Кызылдың чайгаар бүткен каас-чараш парыгында чодураалар чечектелип доозуннаалган. Ам оларның кады быжып эгелээн. Чаагай үнген чодураалардың чаны-биле эртип чыткаш, бодап келирим бир-ле түве бар. Чокпак сыптыг чодураалардың хөлегезинин адаапда хөрүнде үнүш хоралакчылары курттар ам бодунуң өзүлдезиниң үшкү чадазында —шыйлашкын үезинде. Чогум-на ол өйде олар ыышка аажок хоралыг. Ол хоралыг курттарны узуткаар дээш Кызылда Культураның болгаш дыштанылганын Н. Гастелло аттыг парыгының баштаар чери дарый хемчег алыры чугула.

С. ӨЛЗЕЙ.

ӨРТКЕ УДУР ДЕМИСЕЛЧИЛЕР

Арга-арыг —бистиң байлаавыс. Ону өрттен камгалаары—хамааты бүрүзүнүң ыдыктыг хүлээлгези.

Бо чылын Чыргакының делгем девискээринге каш удаа өрт үнген. Ону өөрүренче чонну организастап эвилелдээринге «Чыраа-Бажы» совхозта партком секретары Г. Канчыыр-оол, Чыраа-Бажы суурда кодээ Совет даргазы К. Комбукай, Чыргакы кодээ Совединиң даргазы О. Кара-Сал, ында сес чыл школазының директору С. Доржу идепкейлиг кириишкеннер. Үстүнде ады үнген эштерниң шалыпкын хөделип, шиитпирлиг хемчеглерни алганының түпнелиде Чыргакыга болган өрттер дарый өжүргүнүп, черниң байлаа камгалаттынган.

Чадаананың ыяш ажылагый чери өртке удур демиселчилериниң кызымак ажылын үнелеп көргеш, оларның кижи бүрүзүн хол шактары-биле болгаш өртектиг барааннар-биле шаннаан.

М. ЧАШ-ООЛ.

Чөөн-Хемчик район.

РОССИЯНЫҢ ТАЛАНТЫЛАРЫ

Костроманың төөгү-архитектура музей-заповеднигинде (моон мурнунда маңаа Ипатьев дуганы турган) Россия Федерациязының улусчу ус-шеверлериниң кылыгларының делгелгези ажыттынган. Ыяш болгаш даштан, шил болгаш металлдан, дой болгаш сөөктен кылган чүс-чүс онзагай чараш экспонаттар уран-шеверлериниң профессионал деңнелиниң бедиин херечилеп турар.

Орус суурларга шагдан бээр-ле янзы-бүрү үүлдерден кылыглар кылыр уран-шеверлер хөй тургулаан. Чижээлээрге, Хохлома — каастап кылган ыяш савалар-биле онзагай турган. Филимоново деп суур дойдан кылган дүрзү-хевирлер-биле онзагай, Гусь — Хрустальный — шил болгаш хрустальдан кылган кылыглар-биле байлак...

Улусчу уран-шеверлериниң талантызының чечектелиишкини Совет эрге-чагырганың чылдарында онзагай болу берген. Үстүнде көргенивис музейде делгээн кылыглар бо талазы-биле төөгүлүг орукту тодаргай херечилеп турар. Шаг шаанда эң бөдүүн кылыгларны бүдүрүп турган болза, амгы байдал сыр өске. «Ювелирпром» бүдүрүлге каттыжышкынының кол бүдүрүлгези — Красносельск заводу үш чүс хире хевириниң кылыгларын делегейниң чурттарынче чорудуп турар. Оларның аралында хөрөөжен кижиниң каасталгалары, савалар, онзагай турасхаал белектер бар. Волганың ус-шеверлериниң кылыглары делегей делгелгелеринге бүгүдеин магадып келген.

Красносельскийниң ювелир хөрөөниң улам сайзыраарынга улусчу уран-шеверлериниң кылыгларын хөгжүдеринге хамаарышкан СЭКП ТК-ның чоокта чаагы доктаалы улуг ужур-дузалыг боп турар.

КОСТРОМА.

В. ПАШИН,
СЭТА-ның корр.

5000 рубльди ойнап ап болур

1975 чылдың август 15-те Краснодар хоорайга Күрүнеиниң 3 хуулуг иштики ойнап алыышкынныг чэзлизиниң 73-кү ойнап алыышкын тиражы болур. Тиражка 488800 ойнап алыышкыннар болур, оларның иштинде 5000, 2500, 1000, 500, 100, 40 рубль хемчэзлдиг ойнап алыышкыннар бар.

Ол чэзли талазы-биле чылдың-на февраль 15-те, март 30-де, май 15-те, июнь 30-де, август 15-те, сентябрь 30-де, ноябрь 15-те болгаш декабрь 30-де ойнап алыышкыннарның 8 тиражтарын чорудар.

Күрүнеиниң 3 хуулуг иштики ойнап алыышкынныг чэзлизиниң облигацияларын бүгү ажаалга кассалары хостуу-биле садып турар болгаш садып ап турар.

Телевидение

АВГУСТ 5-ТЕ

МОСКВАДАН

11.50—Медээлер.
12.00—Уругларга фильм. «Ногаан ылчырбелер». Уран-чечен фильм.
13.35—«Спортчу демдеглелдер». Өөнүг.
14.00—«Давид Копперфилд». Хөй сериялыг өөнүг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. (Англия). 2-ги сериязы.
14.55—Документалдыг фильм.
15.10—И. Богачева ырлаар. Ленинградтан өөнүг дамчыдылга.
15.40—«Кижи болгаш хоойлу».
16.10—«Артистиң бир хүнү». Өөнүг телефильм — концерттиң баштайгы көргүзүлгези.
17.30—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛДАН

18.00—Телемедээлер.
18.15—«Техниктиг информацияның медээлери». Дамчыдылга.

МОСКВАДАН

18.35—«Давид Копперфилд». Хөй сериялыг өөнүг уран-чечен телефильмниң баштайгы көргүзүлгези. (Англия). 2-ги сериязы.

КЫЗЫЛДАН

19.30—Телемедээлер.
19.40—Мультфильм.
20.00—«Чараа-чечен». Шоодуглуг тележурнал.
20.15—Чарлаллар, реклама.

МОСКВАДАН

20.20—«Кижи болгаш хоойлу».
20.50—«Артистиң бир хүнү». Өөнүг телефильм концерттиң баштайгы көргүзүлгези.
22.00—«Шыдыраа школазы». Өөреним эгелеп чоруурлар классы.
22.30—«Спортчу демдеглелдер». Өөнүг.
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

Тувинская правда

● «Сиген кезилдезинге хүн бүрүзү үнелиг». «Тувинская правданың» үнүүшкүнүг редакциязының Чөөн-Хемчиктен болук материаллары.

● «Бөмбүрзекке тайбың мандып турзун». Совет кижилер Европага айыыл чок чорук болгаш кады ажылдажылга талазы-биле Чөвүлел хуралдың түүнелдерин изин-биле үүлдүгүнүп турар.

● «Улусчу контроль». Улусчу контролерлер дугайында тускай арын.

● «Бөмбүрзектиң судалы». Даштыкыда болуушкуинар дугайында болук материаллар.

● «Хөөнүг кедүрер дизе». Эмчи Г. Блиновтун беседазы.

● Бистиң чурттан болгаш спортчу информациялар.

Агаар

Бөгүн республикага булуттагылан каап турар хүн болур. Улуг эвес чаашкынаар. Оруктуң костүрү 5 километр. Хаттың дүргени секундада 5-10 метр. Агаарның температуразы даглыг черлерге 15-20, а оон артканнарынга 23-28 градус чылыг.

Кызылга булуттагылаар, дүне биче чаар, а хүндүс шык шоолуг дүшпес. Хаттың дүргени секундада 5-10 метр. Агаарның температуразы 23-25 градус чылыг болур.

Редактор В. С. ШАРАВИН.

Кинотеатрларда

АВГУСТ 5-ТЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Черлик чечентер» 9.50, 11.40, 13.30, 15.20, 17.10, 19.00, 20.50 шактарда.

«ПИОНЕР»: «Анна кадынның билзээ» 10.20, 12.05, 13.50, 15.35, «Чуртташтар» 17.20, 19.10, 21.00 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Контрабанда» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чеди дидиннер» 15.00, 18.40, «Өлүрүүчү чорук дээш буруудаттырып турарлар» 16.50, 20.30 шактарда.

ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА: «Секи шуңме!» (8-ки үндүрүлгези) 19.30, «Бышкан салбак каттар» 16.20, 18.10, 20.00 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ· Индекс 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 3 ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 24-63, редакторнуң орулакчыларының 35-24, пропаганда килдизинин 31-75, харыысалгалыг секретарының 23-35, партейжи амыдырал килдизинин 37-13, культура килдизинин 23-54, кодээ ажылагый килдизинин 21-47, үлетпүр килдизинин 23-54, чагаа килдизинин 41-27, информация база совет тургузут килдизинин 20-60, корректорларның 27-41, бухгалтериянын 50-22, солуу келбейн барганда 32-75 телефонче долгаар.

ТИРАЖЫ 15877. ЧАГЫГ № 224.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном садыының талазы-биле өргелелиниң типографиязы. (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, бажын № 1). ТС — 01104.